

Jegstrukturerende psykoterapi

Senere erfaringer

1989 - 1994

af

Palle Villemoes

Dansk oversættelse:

Niels Ljungberg og Harald Villemoes

Psykoteraipenheden

i

Härnösand

1994

INDLEDNING

Dette hæfte redegør for de seneste erfaringer med jegstrukturerende psykoterapi. Hæftet er således et supplement til *Hvordan jeget struktureres*, ikke en erstatning. Udviklingen indenfor området har både teoretiske og praktiske sider og begge beskrives. Erfaringerne er gjort af flere forskellige terapeuter og vejledere, som til gengæld har opdaget betydeligt mere end de, som beskrives her. Som prototype anvendes behandlingen til psykotikere, men metoden er også anvendelig ved perversion og bestående kriser. I starten af hæftet rekapituleres visse grundlæggende præmisser.

Jegstrukturerende psykoterapi er udelukkende personlighedsudviklende. Stort set mangler omsorgsaspekter i metoden, hvilket skyldes, at disse er uforenelige med strategien. Det indebærer, at anvendelsen på psykoser kræver, at klientens daglige pleje forstås af andre, for eksempel af en psykiatrisk afdeling. Man kan også udtrykke det som, at den jegstrukturerende psykoterapi bør ses som et sent led i psykotikerens plejekæde. For perversioner og bestående kriser kan den derimod udgøre hele behandlingen.

I sit væsen ligner jegstrukturerende psykoterapi en hypotesetestning. Ud fra antagelsen om hvad der er den egentlige fejl ved psykosen, kan man konstruere et program, som - hvis hypotesen er korrekt - burde kunne udbedre denne fejl. Nu finder der jo fejl eller defekter, som ikke kan udbedres. De er helt enkelt primære brister i en organisation, og man kan forsøge at kompensere for defektens følger, men helt at eliminere defekten er kun muligt med en eller anden form for transplantation med alle de problemer, en sådan indebærer. Hvorvidt den defekt, som den psykoanalytiske teori ser som psykosens grundlag, kan udbedres eller ej er et ubesvaret spørgsmål, som den jegstrukturerende psykoterapi på sigt kan bidrage med at besvare.

Den psykosehypotese, som ligger bag jegstrukturerende psykoterapi, er den psykoanalytiske opfattelse, som den er specificeret i Lacans teoriudvikling. Der præciseres subjektets struktur og dets udviklingsvilkår, ikke mindst i relation til psykoanalyse og psykoterapi. De specielle egenskaber ved psykosen, perversionerne og neurosen relateres til strukturer i sproget. Den specielle mekanisme ved psykose kaldes forkastende i betydningen, at ikke ville beskæftige sig med noget, i dette tilfælde Fadernavnet, S_2 . I psykosens tilfælde medfører en sådan forkastelse, at den sproglige strukturering af subjektet forbliver bristefærdig, idet Fadernavnet

er den faktor, som garanterer sprogets strukturkarakter hos den enkelte. Følgen bliver, at man ikke i vanlig forstand kan tale med en psykotiker, de personlige pronominer er ikke automatisk ordnede på den måde, vi er vant til, og psykotikerens sprog er et etikettesprog, hvor ordene falder sammen med objekterne - de konkretiseres -, og sprogets egenaktivitet giver tankemylder og hallucinationer, ikke associationer. Psykotikeren befinder sig i bedste fald på objektets plads i strukturen og er der et offer for omgivelsernes mere eller mindre velmenende tiltag.

Den jegstrukturerende psykoterapis arbejdshypotese kan derfor udtrykkes på følgende måde: Når hovedfejlen ved psykose er forkastelsen af Fadernavnet, så må man stræbe på at få Fadernavnet til at træde i kraft, og hvis det lykkes, så skal psykotikeren vise tegn derpå i form af en serie af nye symptomer, som afspejler vejen gennem kastraktionskomplekset, som er en følge af Fadernavnet. Disse symptomer eller rettere strukturtegn bliver gennemgået senere, i denne sammenhæng skal blot nævnes at den omtalte karakter af hypoteseafprøvning medfører, at den jegstrukturerende terapi undergår justeringer og præciseringer efterhånden som erfaringen vokser, og ikke mindst skal det pointeres, at indførelse af personligt motiverede variationer af teknikken, variationer, som ikke er baseret på erfaringer og logiske justeringer, uhjælpeligt fører til formindskelse af effekten og udbyttet af indsatsen, for ikke at sige til faktiske risici på psykotikerens vegne.

Den bagvedliggende hypotese giver rationelle grunde for metodens anvendelse indenfor hele det spektrum af tilstande, som ikke hører til neuroserne. Altså såvel perversioner som vedvarende kriseforløb. Dette er i et vist omfang også forsøgt, og resultaterne viser, at selvom forløbet principielt er af samme art, så går hele processen hurtigere. Det ser ud til, at det skyldes, at den initiale fase ved psykoser er besværligere og længerevarende end ved perversion.

Man kan stille to principielle krav til en metode som den jegstrukturerende psykoterapi; den skal dels baseres på en konsistent teori, så den bliver både forståelig og mulig at studere for andre, som er indførte i emnet, og dels skal den, hvis den anvendes korrekt, give samme resultat, når andre anvender den. Hvis ikke disse to primære krav er tilgodeset, kan man få mistanke om, at metodens teori eller forklaring er ufuldstændig og at den i primæranvendelsen kompletteres med virksomme indslag, for hvilke der ikke redegøres. Dette er ofte tilfældet, når begavede terapeuter lykkes med terapier, som vi andre sjældent kan få mening i. Måske er sådanne terapeuter ikke tilstrækkeligt teoretisk interesserede til at give en udtøm-

mende beskrivelse og forklaring på fremgangsmåden. De kan da kun sprede kendskab om metoden til medarbejdere, de har direkte kontakt med, og uddannelse og anvendelse sker ikke med succes andre steder. I afprøvningen af en metode indgår derfor forsøg med at overføre metoden til en anden anvendelsesinstitution, som efter initial uddannelse skal kunne klare arbejdet på egen hånd.

I en sociologisk dimension kan man konstatere at en ny metode, såfremt den er effektiv, vækker både entusiasme og afsmag i omgivelserne. Det ligger i sagens natur, at nye metoder stille spørgsmålstejn ved de bestående og ingen trives ved at der bliver stillet spørgsmålstejn ved områder, hvor den professionelle sikkerhed er skrøbelig samtidig med, at det at endelig finde en metode, som giver psykoterapien muligheder indenfor store og vanskelige plejeområder, let tolkes i for positive termer. Den igangværende forskning kommer sikkert til i et vist omfang at justere begge attituderne.

PSYKOTIKERENS VERDEN

Det psykotiske menneske lever i en helt anden verden end behandleren. Men da psykotikeren ser ud som andre mennesker, drager man intuitivt den konklusion, at for psykotikeren gælder samme verden og vilkår som for andre. Mange terapi- og behandlingsformer nærmer sig derfor alle deres patienter på den samme måde. Det er kun børn, gamle og indvandrere man tager hensyn til. Psykotikerens verden antages at være af samme beskaffenhed som ens egen verden, og det, der er afvigende, er de psykotiske symptomer. Det hævdes, at virkeligheden jo er den samme for alle. Men verden og virkelighed er ikke det samme. Virkeligheden er det, som naturvidenskaben udforsker. Man foretager et eksperiment og forsøger at eliminere den menneskelige (subjektive) faktor, netop vidende at det, vi kalder verden, er en subjektiv konstruktion. Men verden menes en fænomenologisk verden, en fremtrædelsesform af noget andet, som vi ikke har indblik i. Verden er et uddrag og en forvanskning, men af hvad ved vi ikke, kun at uddrag og forvanskning er speciel for hvert menneske og i princippet afhængig af dettes strukturingsgrad. Vi har altså intet spontant indblik i et andet menneskes verden. Den eneste måde at få et glimt af et andet menneskes verden er gennem samtale. Man kan for eksempel have haft samme arbejdskammerater i flere år, men først, når man af en eller anden grund kommer på tomandshånd med en udenfor den sædvanlige arbejdssituation, opdager man, at man ikke kender sin arbejdskammerat. Selv ikke empati giver adgang til et andet menneskes verden, men kan lette en samtale.

Vores verden hører til det imaginære område og er i sig selv en skrøbelig konstruktion. Verden kan raseres under kriser, men den kan også modstå store afsavn. Den undergår dybtgående forandringer, når vi sover ind og kommer på fode igen, når vi vågner. Som imaginær har verden normalt to forskellige områder, det som er for sanserne, og det som er for intellektet. Sanserne formidler det samtidige mens intellektet tager sig af det, som ikke er samtidigt os, nemlig fortid og fremtid. At fremtiden er imaginær, overrasker vel ingen, men at fortiden skulle være det behøver måske en forklaring. Historien i form af almen historie, verdenshistorie, sejlskibenes historie og lignende historiske afgrænsninger er imaginær, hvorfor den tiltrækker os og man kan skrive bøger om den. I modsætning hertil er det enkelte menneskes historie ikke særlig tiltrækkende for ham, den er ikke afgrænset, og den kan næppe danne grundlag for en sælgende bog, når mennesket ikke er en berømt-hed. Den personlige historie er desuden både censureret og forfalsket, opdagede psykoanalysen, og den fungerer derfor ikke altid som den præmisse, den burde

være, for vort fortsatte liv. Neurosepsykoterapien har netop til opgave at gøre noget derved.

Psykotikerens verden mangler fortid og fremtid, og det nutidige er helt anderledes end det, vi er vant til. Det skyldes, at det symbolske, som strukturerer det imaginære, ikke fungerer særlig godt da Fadernavnet ikke er trådt i kraft, men er forkastet. Så bliver det en kontinuitet mellem det reelle og det imaginære. Fremtiden lokker ikke og fortiden tjener ikke til sammenligning med nuet. Psykotikeren har ingen fortid, fordi en sådan er afhængig af en mere avanceret struktur hos subjektet. Og uden en sådan struktur kan ingen historie skrives. Samtiden er for psykotikeren todimensional og uden muligheder, hverken lokkende eller skræmmende, og ej heller stedet for planlægning, det er ikke et sted, hvor man bygger og bor. Andre mennesker fremtræder ikke som meningsknudepunkter, men som blege skygger. Det bliver særlig tydeligt, når psykotikeren udskrives fra den psykiatriske afdeling til egen bopæl, som han ikke kan udnytte som basis for en aktiv tilværelse sammen med andre. Psykotikeren vil indrette sig i overensstemmelse med sin verden og ofte reagerer omverdenen negativt derpå.

NARCISISMEN

Narcissisme er termen for jegets relation til sine objekter, som på sin side udformes af jeget selv. Narcisismen er altså jegets produkt og fungerer som drivkraft helt afhængig af jegets struktur. Når verden ser så forskellig ud for neurotiker og psykotiker skydes det, at jeget og narcissismen er så forskellige for dem. Psykotikerens narcissisme er primær, hvis den overhovedet findes, og neurotikerens sekundær. Den primære narcissisme er en passiv tilpasning til en andens interesse, hvor jeget tager form efter den andens billede gennem en efterlignende indstilling. Den primære narcissisme er nemlig 'autoerotisk' og styrkes derfor gennem en andens interesse. Det følger også heraf, at psykotiker kun kan være objekt for en person ad gangen. Der findes så at sige ingen lagringskapacitet for forskellige identifikationer. En anden konsekvens bliver, at psykotiker holder med den, han senest har mødt. Man oplever det som, at det ikke går at aftale noget med en psykotiker. Det, man aftalte, udviskes for psykotiker i mødet med næste person, som vil indprente ham noget. Det betyder ikke, at psykotiker er svigefuld, men at han i sin struktur savner mulighed for at registrere og organisere sideløbende forpligtelser. Når flere personer er engagerede i plejen af en psykotiker, bliver situationen for denne forvirrende og for plejepersonalet bliver den dominerende oplevelse ofte den, at ingenting fungerer særlig godt.

Den sekundære narcissisme er derimod præget af subjektets sproglige strukturering. Manglen og dens komplettering vil dominere over efterligningsbestrebelse, idoliseringen erstattes af idealisering. I og med den sproglige strukturering bliver også tiden effektiv og idealet kan dermed tilhøre en anden tid end subjektet og der kan sørges. Idealiseringen endebærer en (i princippet udtømmelig) interesse for den idealiserede anden, mens en sådan interesse mangler i den primære narcissisme.

Ofte fungerer end ikke den primære narcissisme hos psykotiker, den må fremarbejdes under indledningen af behandlingen. Den fører til en idolisering og ikke til nogen form for forelskelse, derimod får den en formende indvirken på psykotikerens kropsskema gennem identificeringen med den gestalt, som er terapeutens objekt. I overgangen til den sekundære narcissisme opstår udover forandringen fra efterligning til komplettering en omlægning af positionerne. Nu identificerer klienten sig imaginært med sit billede og idealiserer fra denne position den anden som bærer af klientens egentlige jeg. Heraf Syrus' udsagn: *Aliena nobis, nostras plus aliis placet* (Andre synes bedst om vort, vi om andres). Relationen mellem jeget

og dets objekt er således omlagt, og det sker, når den sproglige struktur træder i kraft. En sådan dialektisering kan kun tænkes forårsaget af sproget, som er den eneste kendte primære dialektiske struktur. Dialektisk skal her forstås i ordets oprindelige betydning, nemlig hvis man vil vide, hvad et ord betyder, så må man læse næste ord, eller på det menneskelige niveau: "Sig mig hvem du omgås, og jeg skal sige dig, hvem du er".

Disse stadier i narcissismen spejler trinnet i subjektets sproglige strukturering og de udgør vigtige milepæle i den jegstrukturerende psykoterapi.

PSYKOSENS STRUKTUR

Psykosens er ikke uden struktur, men dens struktur er enkel og ustabil. Psykotikeren identificerer sig med S_1 (den første ikke-verbale signifiant, moderens begær). Konsekvensen af denne identifikation er ahistoricitet og selvtilstrækkelighed. Det skulle egentlig medføre en relativt behagelig, om end begivenhedsløs, tilstand. At det ikke får denne konsekvens skyldes det ubevidste, som taler til os alle, også til psykotikeren. De psykotiske symptomer er med autisme som undtagelse svar på det ubevidstes angreb. Ikke mindst involverer plejen den psykotiske i det ubevidstes kraftfelt med sin omsorg og sine gode intentioner. Det medfører, at når man beslutter sig for at påbegynde psykoterapi med en psykotiker, så griber man ind i en allerede kompliceret og vanskelig håndterlig situation. Det er derfor vigtigt, at man omsorgsfuldt organiserer terapien og sine mellemværender med klienten. Udover organisatoriske faktorer, som beskrives senere, indvirker psykotikerens struktur både på planlægningen af terapien og på måden, hvorpå møderne udformes, ikke mindst måden at tale på.

Den ufuldstændige sproglige strukturering ved psykose har altså store praktiske konsekvenser på flere niveauer. For det første konfronteres man som terapeut med vanskeligheden af, at de personlige pronominer ikke fungerer som *shifters* i samtalen. I sædvanlig samtale er disse funktioner underforståede, *jeg* taler med *dig* om *ham*, *hende*, *den*, *det*. Samtalen forbliver struktureret i overensstemmelse med disse positioner, selvom de talendes indplaceringer skifter plads nu og da.

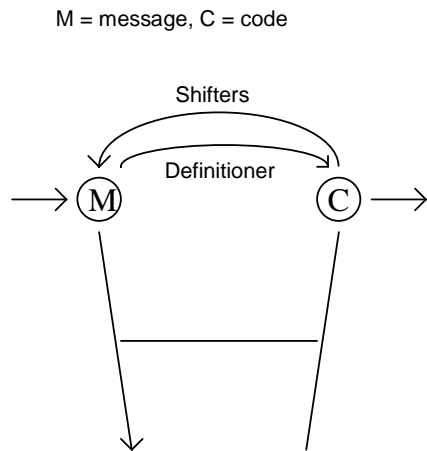
Shifters er en af fire forskellige typer af forbindelser indenfor sprogsystemet, som Roman Jakobsen skelner imellem. Desuden kan man identificere to hovedfunktioner i sproget, nemlig kode og budskab. Forbindelser indenfor koden kan være egenavne, som er kode om koden. Denne indbyggede forbindelse i koden gør, at egenavne ikke oversættes mellem forskellige sprog, det er kun stavningen, som varieres. Dette hjalp Champollion til at løse hieroglyffernes kode i begyndelsen af 1800-tallet. Cleopatra hedder Cleopatra på alle sprog, så egenavne kunne identificeres på Rosettastenen, som er en sten med tekst skrevet både med hieroglyffer og med græske skrifttegn. Stenen blev fundet i den egyptiske by Rosetta af en officer i Napoleons armé.

Egenavnets vigtigste funktion er at erstatte objektet. Ordet 'Johan' anvendes, når Johan ikke er tilstede, i omtale eller når man vil kalde på ham, eller hvis man vil ignorere ham. På den anden side - hvis man glemmer egenavnet, så trænger objektet sig på. En melodi, hvis titel man ikke kan huske, vedbliver at trænge sig på; hvis man så senere med eller uden hjælp kommer i tanke om hvilken melodi, det er, da ophører dens påtrængenhed.

Forbindelser indenfor budskab er citat. Men man kan ikke citere nogen tilstedeværende. For at citere må man holde citatets forfatter borte ved hjælp af egenavnet. Hvis nu Fadernavnet, alle navnes fader, er forkastet, så kan man ikke citere. I stedet bliver man citatets indhold. Citatet degenererer til befaling.

I moderens tale til sit barn forekommer loven som forbud 'du må IKKE ...'. Forbud er lovcitat, og loven er egentlig blot citat uden forfatter. Men hvis nogen opfattes som forfatter, så bliver vedkommende en imaginær autoritet, for barnet er det den imaginære fader, som inkarnerer autoriteten og Fadernavnet. Forekommer der ikke citat i moderens tale til barnet, da bliver i praksis moderens vilje enerådende, og så foreligger en situation, som kan lede til en forkastelse af Fadernavnet og en ufuldstændig udvikling.

Forbindelsen kode-budskab udgøres af shifters, som lokaliserer budskabet i relation til koden og de involverede. Disse forbindelser kaldes også deixisfunktioner af det græske ord for 'udpegende'. Endelig er budskab om koden det samme som definitioner. En hund er et tamdyr, som ..., altså autonome udsagn om koden. De sammenfattes i Lacans graf som i sin første udformning havde følgende udseende:

Grafen medtages her for at vise en af de mere konkrete forbindelser mellem den nyere lingvistik og Lacans reformulering af det psykoanalytiske subjekt. Grafen organiserer et kredsløb, hvor signifikanterne står i forbindelse med kodens plads. Betegnelsen for denne plads ændrer Lacan snart til A (den Anden med stort A), signifikanternes skat.

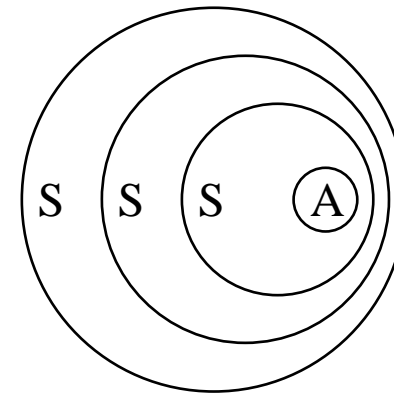
Hvis man skal forstå psykosens grundlæggende problem, må man nøje undersøge forbindelsen mellem S_1 og S_2 , det problem som Freud satte i forbindelse med urfortrængningen. Den aktuelle formulering af urfortrængningen er udviklet langt, hvilket på den ene side gør læsningen vanskelig, mens det på den anden side er kærnepunktet en rationel psykosepsykoterapi. Dele af den udlægning, som følger, er hentet fra *Essais sur la topologie lacannienne* af Marc Darmon (1990), S. 333 ff.

Lacan formulerer forbindelsen mellem signifikanterne i overensstemmelse med mængdelærens ordningsbegreb. Han benytter begrebet 'det ordnede par'. Mængden c , hvis eneste element er a og b , skrives $\{a,b\}$, og hvis a er forskellig fra b , er mængden c et par. Har man to mængder a,b , så udgør mængden $\{\{a\},\{a,b\}\}$ et ordnet par. Det ordnede par sætter en af mængderne i relation til relationen mellem den første og den anden mængde. Et eksempel på ordnede par er bogstavkombinationer, endda selvom det drejer sig om samme bogstaver, idet konteksten er forskellig, når positionerne er det (ud / du). Uordnede par kan for eksempel være et par fugle.

Da signifianten i sig selv ikke er andet end en forskel i forhold til en anden signifiant, bliver det ordnede par interessant, når man kan se relationen, forskellen, som en signifiant. Med Lacans skrivemåde bør man i relationen mellem en signifiant og en anden signifiant erstatte A med det, som denne instans faktisk er, nemlig signifianten for den mængde, der udgøres af forbindelsen mellem S og A .

$$S \rightarrow A \text{ bliver til } S \rightarrow (S \rightarrow A)$$

Hvor A på ny kan udbyttes med den relation, som A repræsenterer. Denne uendelige række kan anskueliggøres af cirkler, som indeholder andre cirkler.

Cirklen, som indeholder A , udhules straks af en ny cirkel, og der findes ingen slutning på denne proces, intet absolut A . Den ufattelige karakter af A markerer pladsen for urfortrængningen, og objekt a fremkommer ud af denne uendeligt gentagne struktur ligesom netop årsagen hertil, nemlig den evige rest.

I seminaret *D'un autre à l'Autre* giver Lacan en eksakt matematisk udformning af relationen $S_1 \rightarrow S_2$, mellem signifianten *en* og det *at vide*.

For at få en forståelse af problemet kan man få stor hjælp af Russels paradoks: Bør mængden af alle mængder, som ikke indeholder sig selv, indeholde sig selv eller ej ? Hvis den ikke indeholder sig selv, er den ufuldstændig. Hvis den indeholder sig selv, er den i konflikt med sin egen definition, idet den indeholder en mængde, som indeholder sig selv. I mængdelæren modsvares $x \notin x$ ikke af nogen mængde. Lacan påviser trin for trin det absurde i teoremet ved at definere selve signifiantens væsen, altså eksakt på det område som forkastes af mængdelæren.

Eksisterer der en Anden, en mængde af signifikanter, således at de alle henfører til en anden signifiant ? Kan subjektet med andre ord sublimeres, så det bliver inkluderet i denne mængde ? Et det tænkeligt, at man på denne måde kan forene de to delmængder (*signifikanter* og *en anden signifiant*) til en eneste mængde ?

Hvis man antager, at A, den Anden med stort A, indeholder signifikanterne $S_\alpha, S_\beta, S_\gamma$, som repræsenterer subjektet for en anden signifiant, da stemmer disse signifikanter overens med det vilkår, at de ikke er delelementer af sig selv, idet de obligatorisk henviser til en anden signifiant, som betegnes S_2 . Er denne S_2 et element af sig selv ? Hvis den er, er den ikke i overensstemmelse med definitionen af en signifiant. Er denne S_2 , som ikke er et element af sig selv, så en del af A ? A, som bør omfatte alle mængder, der ikke omfatter sig selv, bør jo inkludere S_2 , men hvis S_2 udgør en del af A, så omfatter den sig selv, netop det, som skulle afvises.

I termer af Russels paradoks: A er signifiant for mængden af signifikanter, som ikke henviser til sig selv men til en anden signifiant S_2 , - indgår S_2 i A eller ej ? S_2 beholder altså en udenfor-position.

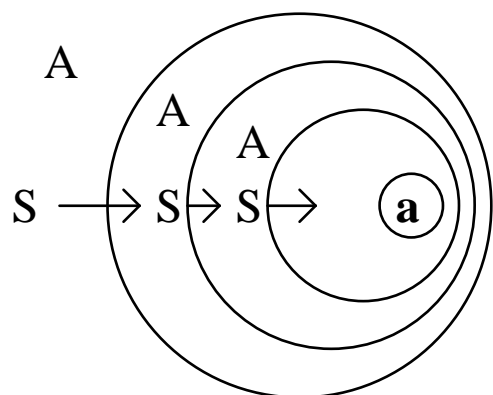
"Dette betyder helt præcist, siger Lacan, at i sin yderste konsekvens kan subjektet ikke universaliseres, at der ikke findes nogen påstand, end ikke i form af dette, at signifikanten ikke i sig selv er et element, at det, som definerer signifikanten, skulle være en dækkende definition vedrørende subjektet". "Desuden viser dette ikke kun, at subjektet slet ikke findes i den Andens område, men også at det, som kan blive punktet, hvor det udpeger sig som subjekt, er et punkt, som kan siges at være 'udenfor' den Anden, udenfor diskussionens univers" (D'un autre à l'Autre.)

Hermed illustreres det, som Lacan senere betegner som subjektets 'ex-sistens', altså den plads, på samme tid udenfor og indenfor, som gør det muligt for subjektet at under navnet 'Jeg' få det budskab tilbage, som kommer fra den Anden i omvendt form, et budskab som først giver sig til kende ud fra den Anden som et imperativ "Du...". Længere fremme i seminaret anvender Lacan visse begreber fra mængdelæren for at introducere det, han kalder '*en-til*'. Han påpeger her, at inskriptionen af det forenende træk (*trait unaire*), altså af 1 i den Andens område, i denne Anden opfattet som en mængde bestemmer delmængder, dels delmængden 1, dels en tom delmængde. Det handler igen om det ordnede pars funktion. Mængden af dele i en mængde overstiger altid antallet af elementer i mængden, hvis man har en mængde med et element, må man medregne den del, som udgøres af nulelementet. Således kan de to signifikanter S_1 og S_2 reduceres til en og samme *een*, på den betingelse at man pointerer at denne *een* indskrevet i den Anden får det tomme element til at dukke op, det som Lacan kalder '*en-til*'. Hullet er selv pladsen for en ny inskription af 1, som straks efterfølges af et nye element; faktisk forbliver nulelementet hele tiden det samme, og denne *en-til* er netop den anden, som den Anden behøver for at kunne blive denne *en-til*, som den Anden inderst inde er.

Lacan understreger, at interventionen af den første 1 af S_1 som subjektets repræsentation ikke medfører, at subjektet viser sig som sådant før på niveauet for S_2 , den anden 1. Den samme struktur kan gentages i uendelighed, hvilket konstituerer instansen objekt *a*. Fra det foregående kan man udlede strukturen af det, Lacan i seminaret *Ensomme* kalder en sværm af S_1 .

$$S_1(S_1(S_1(S_1 \rightarrow S_2)))$$

Hvorfra kommer da S_1 ? Som den repræsenteres i formlen: en signifiant S_1 repræsenterer et subjekt for en anden signifiant S_2 , så S_1 er en signifiant, som er udset til mastersignifiant, og relationen $S_1 \rightarrow S_2$ er på en måde en modular relation, som gælder generelt for signifiantens funktionsmåde. Det er faktisk ud af gentagelsen af 1, altså ud fra S_2 , at det bliver muligt at udlede eksistensen af 1, S_1 , det vil sige bagud. Gentagelsen af S_2 indfører nødvendigheden af en tredje signifiant. At der ikke findes nogen begrænsning af viden i S_2 , at denne S_2 altid forskydes udenfor en afgrænset plads skrives af Lacan som $S(A)$, som på sin side står i forbindelse med urfortrængningens hul.

Vi skal illustrere dette med billedet af cirklerne indeni hinanden.

Det fremgår, hvordan disse cirkler forøges i det uendelige, idet der indeni enhver cirkel fødes endnu en cirkel, som forvandler det, der var indeni, til et nyt ydre. Denne gentagelse organiseres omkring en kant, nemlig urfortrængningens hul, og dette hul er selve pladsen for objekt a.

Som tidligere beskrevet kan den indre cirkel identificeres med den yderste, og man får da strukturen af en cross-cap. Lacan foreslår i seminaret *D'un autre à l'Autre* flere muligheder for denne forening af den indre cirkel med den ydre eller for organiseringen af denne kant, som forenes med sig selv. Han fremhæver sågar, at disse topologiske strukturer, fire i alt, sfæren, torus, cross-cap og Kleins flaske, faktisk kan påvises i subjektets forbindelser med den Anden i det reale.

Vi vil fremhæve, at denne transformationsoperation effektuerer en forbindelse mellem urfortrængningens hul og den primære indskrivning af den første S_1 . Urfortrængningen udledes af denne nødvendighed af en første bekræftelse, som indstiftes af en første S_1 inden noget som helst subjekt; uden S_2 har denne S_1 ingen mening. Den er rent non-sense. Og dog er det ud fra S_1 , at signifiantkæden fødes: man bør altså skelne mellem, hvad S_1 er efter dette indstiftende trin, når den er en del af modulet $S_1 \rightarrow S_2$, og så den primære S_1 , som er knyttet til en første, effektiv indskrivningsoperation.

Man kan sammenfatte med en allegori. Først findes stjerner (S_1 , en ikke-verbal signifiant), siden kommer S_2 (Fadernavnet) til og gør konstellationen til f.eks. stjernebilledet Vædderen. S_2 er den første verbale signifiant, men den har intet signifié (intet s_2), så man ved ikke hvilken betydning, den har, det viser sig først i fortsættelsen ($S_n, S_{n+1} \dots$). Astrologien beskæftiger sig med en sådan udlægning og har i yderste konsekvens magt, penge, lykke og medgang (objekt a). Senere er det vanskeligt at forestille sig, hvad S_1 kan have været inden forbindelsen med S_2 , det er vanskeligt at se stjernerne uden at ordne dem til stjernebilleder. Man kan sige, at S_2 slår mønt på stjernerne, ved at præge dem indordnes de i et system af regler. Ved psykose mangler denne indvirken af S_2 på S_1 . Den jegstrukturerende psykoterapi organiserer denne indvirken, og lader siden den personlige historie blive udlægningen, ligesom den er for os andre. Det, som S_1 er inden alt dette, altså hvad det preverbale er for noget, derom kan man blot gisne.

Når sproget hos psykotikeren ikke er organiseret til en struktur og, metaforens dimension ikke er indstiftet, så deles de verbale hallucinationer ligesom hos Schreiber op i kode og budskab, som ikke forbindes af nogen S_2 . I Schreibers hallucinatoriske *Grundsprache* forekom alle shiftersindslagene, som tvang Schreiber til selv at fylde budskabet på, både med deres krop og tanke. Selv hos tvangsneurotiker kan man ane disse kodeindslag, som stammer fra en overjordisk tilskuerplads og pålægger denne et ritual, som han i dette tilfælde ikke kan omsætte i ord. Fadernavnet - S_2 - har altså en afgørende funktion for, at signifianterne skal begynde at fungere som signifianter. Denne funktion indstifter et hul, en ulighed, som følgelig genererer objekt a. Dermed ændres også dyadeparret til at blive et ordnet par. Og det er dette sidste trin, psykotikeren og terapeuten gennemfører i jegstrukturerende psykoterapi.

Der sker en yderligere teoretisk udvikling. Fra det ordnede par 1974 til *Sinthome* og de *borroméiske ringe* 1975. I seminaret den 18 november 1975, i *Joyce avec Lacan*, Navarin Éditeur, 1987, siger Lacan følgende (vedrørende fejlen ved psykose):

Sækken, som man forestiller sig i den mængdelære, som Cantor har grundlagt, manifesterer sig, den demonstreres, hvis hver demonstration skal demonstrere det imaginære, som impliceres. Denne sæk fortjener at blive betegnet med det tvetydi'ge hos 1 og 0, som er det eneste adækvate grundlag for det, som afgrænser den tomme mængde, den som er vigtig i denne teori. Det er derfor vi skriver den S_1 . Den udgør ikke en, men den indikerer i sin egenskab af intet at kunne indeholde, en tom sæk.

En tom sæk forbliver ikke desto mindre en sæk om end en, som man ikke kan forestille sig uden den eksistens og konsistens, som kroppen har, som en sæk, der er hud. Denne ex-sistens og konsistens skal opfattes som reel, eftersom det reelle er at begribe disse, deraf kommer ordet *Begriff*, som netop betyder det.

Det imaginære viser her sin homogenitet med det reelle. Denne homogenitet beror alene på tallet som binær, 1 eller 0, det vil sige, at det udelukkende støtter 2'eren ved at 1 ikke er 0, at den ex-sisterer i forhold til nul, men har for den sags skyld ingen konsistens. På denne måde bør Cantors teori udgå fra parret, men i øvrigt er mængden noget tredje. Mellem den første mængde og det, der er den anden, findes ingen sammenføjning.

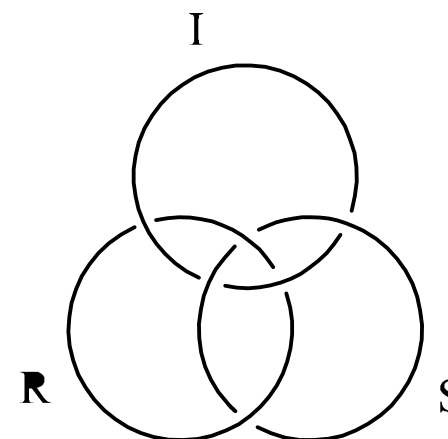
Derfor påvirker dets symbol det imaginære, symbolet som markeres med 2. Ved at indikere, at det er et par, introduceres opdelingen i subjektet, vilkårligt, af det, som faktisk udsiges af det.

...

Det enestående er, at mennesket nok har indset, at symbolet blot er et brudstykke og altid har været det, men det har ikke i al denne tid indset, at dette medførte en enhed og gensidighed mellem signifianten og signifiéet - og som konsekvens, at det oprindelige signifiéet ikke betyder noget, at det blot er et tegn på opdelingen mellem to signifianter og på grund af dette faktum er det ikke vilkårligt i forhold til valget af disse to.

Der findes ingen *umpire* (voldgiftsdommer), for at sige det på det engelsk, som Joyce skriver, på tale om imperiet, kroppens imperium, som alt andet bærer det mærket af guddommen. Her bekræfter 1 sin frigørelse fra 2. Det bliver blot 3 gennem en imaginær fremdrivelse, noget som gør det påkrævet, at en vilje befaler den ene at antaste den anden uden at være bundet til nogen af dem.

For udtrykkeligt at kunne stille det krav, at hvis man af tre ringe danner en kæde, således at brud på en hvilken som helst frigør en af de andre to, kræves, at man er opmærksom på, at denne kæde var indskrevet i Borroméernes våben. Knuden, som derfor kaldtes borroméisk, fandtes allerede der, uden at nogen derfor følte sig manede til at drage konsekvenserne deraf.

I jegstrukturerende psykoterapi gøres den personlige historie til Sinthome. Fordele er, at derved indføres hullet 0, mangelen, som funktion. Den personlige historie er nemlig, når den træder i kraft, en kastration, og et tegn derpå er den sorg, klienterne rammes af på et vist stadium af terapien. Mekanismen i denne sammenhæng er klientens identifikation med sin histories hovedperson, for da falder historiens fortællerstemme sammen med klientens, og hvad der egentlig skete, eller hvordan det egentlig var, kan ikke længere blive genstand for forskellige fortolkninger. Kæden mellem det, som egentlig hændte, og den aktuelle eksistens gøres til diskurs, hvilket dels indfører en afstand mellem kroppen og det historiske materiale, dels gør konklusioner mulige. Det er gennem en sådan identifikation, man kan få Fadernavnet (eller dets supplement) til at træde i kraft og gøre en subjektiv sandhedsdimension effektiv, ikke mindst i form af det, man ikke ved. Spørgsmål opstår og endda associationer. Det kaldes strukturtegn og eksempler på sådanne gives senere.

Sammenfattende:

På grund af Fadernavnets forkastelse S_2 opstår ingen separation af signifianterne, hvorimod de tenderer til at flyde sammen, gerne parvise som holofraser. Der forekommer helt enkelt ingen *bahnung* af associationsveje. Og uden primær fortrængning af $S_2(A)$, (hvorved S_2 bliver en generel reference som metafor) indstiftes de tre registre, det reelle, det symbolske og det imaginære, ikke, hvorimod der foreligger en kontinuitet mellem det reelle og det imaginære. Konditionalis fungerer ikke netop som følge heraf. Det psykotiske subjekt forbliver da fikseret til S_1 , som er den Andens nydelse (*jouissance*, libido). Faderkvantoren, som er den undtagelse, der bekræfter regelen $\exists x \overline{\Phi x}$ er annulleret, i stedet gælder $\overline{\exists x \Phi x}$, som udgør selve annulleringen. Det er netop på grund af dette, at dragningen mod kvindepotionen opstår hos psykotikere, som eksempelvis hos Schreber.

$\overline{\exists x \Phi x}$ er jo hos psykotikeren snarere $\overline{\forall x \Phi x}$.

Holofrasen levner ikke plads til nogen signifiant udover parret, altså ingen som kunne betyde en mangel hos signifianten (fallos). Det skyldes, at S_2 's indvirken på S_1 mangler, hvorfor adskillelse og mangler bliver ukendte størrelser. En psykoterapi, der som ambition har at strukturere ikke-neurotiske klienter, bør have en strategi for at reparere dette.

SAMTALENS STRUKTUR

Taler man til en psykotiker ligesom man plejer at tale til andre mennesker, da placerer man sig på det sted, hvorfra Schreber modtog *grundsprache*. Og det uanset, om man er bekendt med teorien eller ej. Fra en sådan position kan man afstedkomme de mest forbløffende symptomer og handlinger hos sin psykotiske samtalepartner, men som indgangsport til en udviklende psykoterapi må den betegnes som mindre egnet. Det er langt mere frugtbart at lokke den primære narcissisme frem og dermed en idolisering, som giver et stabilt udgangspunkt, hvorfra man kan få Fadernavnet til at træde i kraft. Samtalen må da føres uden, at der polariseres i første og anden person. Det er altså ikke nogen dialogisk situation, man skal efterstræbe, men en fælles konstatering. Den grammatiske form for dette kaldes *præteritum*. Det er en objektiv fortællende form, hvor handlingen klarer sig selv uden indblanding fra et subjekt. Præteritum er den form, som i litteraturen benyttes ved naturbeskrivelser. Mange springer over dem, fordi der intet sker. Men de er specielt fredfyldte - eller kedelige - da de ikke forstyrres af geskæftige kommentarer fra forfatterjeget. Man kan i disse afsnit fordybe sig i en betragtning, som i sin natur er en identifikation med forfatterens syn. Som et naturprogram på TV uden speakerstemme eller tekst.

I en sådan samtalestil skal man undlade at stille spørgsmål, give formaninger og bekymre sig på klientens vegne. Ligeledes skal man lægge sine terapeutambitioner på hylden sammen med alle andre, man kan have med i sammenhængen. Situationen kan sammenlignes med at have en praktikant med på arbejde. Man kommenterer, hvad man gør og hvorfor, fremviser rum og indretning, kommenterer vejret og institutionen og holder sig til konkrete detaljer i de netop nu fælles omgivelser. Enighed efterstræbes ikke og der udveksles ingen erfaringer eller følelser. Hvis man i dette tankeeksperiment i en pause tog sin praktikant med sig i kantinen, så ville samtalen sandsynligvis netop tendere mod alt det, man bør undgå i samtalen med en psykotiker. Man ville begynde at interessere sig for, hvor praktikanten kommer fra, hvad han/hun senere ville blive eller hvordan der er andre steder, praktikanten har været. Man ville måske begynde at argumentere for eller imod en bestemt organisation, chef eller arbejdsmetode.

En upolariseret måde indebærer ikke en passiv måde, man må i hvert fald have en vis udstråling og stå for underholdningen. Klienten, som befinder sig på objektets plads, kan ikke tage noget initiativ. Den udstråling, man skal indstille sig på, kan sammenlignes med julemandens. Det er en figur, som ved, hvad barnet ønsker sig,

men som ikke går ind i nogen debat med det på trods af det retoriske spørgsmål, om det har været artig. Det, som faktisk skal være i fokus for interessen, er netop 'naturbeskrivelsen', det vil sige klientens aktuelle omgivelser, som kan være en hospitalsafdeling, et behandlingshjem eller egen bolig. Man skal have en varm interesse for alle uvedkommende detaljer og det i et sådant omfang, at det resulterer i, at man til slut kan se det hele for sig.

Man siger, at psykotikeren identificerer sig med *a*. Altså med moderens begær. Men det er egentlig at gå for langt, eftersom *a* er et produkt af den sproglige strukturering, og derfor først opstår bagefter. Psykotikeren identificerer sig med det primære S_1 , og det skal terapeuten også gøre, så de to billeder danner, ikke et ordnet par, men et lighedspar, hvad det nu kan være for et. Behandlingen går senere ud på at indføre en skelnen mellem dem, så der kan opstå et ordnet par.

Den diskurs, man organiserer, er universitets diskurs. Det vil sige, at man gennem at tematisere klienten i sin egen verden 'adopterer' ham som en ukendt størrelse (*a*), som skal passe ind i kendte funktioner, og dette gør man ud fra et forhåndskendskab til, hvordan verden er konstrueret - for den strukturerede.

$$\text{Universitets diskurs: } \frac{S_2}{S_1} \rightarrow \frac{a}{\mathcal{S}}$$

Anledningen til, at man organiserer en diskurs og ikke for eksempel anvender ikke-verbale metoder, er, at den historiske verden helt beror på de fire diskurser: (krigs-) herrens, universitets, hysterikerens (videnskabens) og den psykoanalytiske, som kan siges at udgøre basen for konkurrerende tolkninger af det historiske materiale. Normalt forudsætter hver diskurs et spørgsmål, som i sin yderste konsekvens gælder eksistensen, men i psykotikerens tilfælde forekommer intet spørgsmål. I løbet af terapien forekommer derimod på produktionens plads et subjekt, som manifesterer sig gennem subjektive funktioner, blandt andet gennem spørgsmål. Denne universitetets diskurs markerer altså blot terapeuten udgangsleje og den anvender universitets viden, ikke om klienten men om de uvedkommende detaljer udenom klienten og med klienten som den underforståede aftager. Detaljerne sættes nemlig sammen i overensstemmelse med terapeuten syn på sammenhæng og logik, og med magtkravet at opnå et totalt overblik og dermed kontrol. Da klienten ikke er dialogisk struktureret, opstår i første omgang ingen diskurs, men derimod en indvirken af S_2 på det, man kalder psykotikerens holofrase, som er et signifiant-

par degenereret til et dobbeltsymbol. Små børn anvender også holofraser som ma-ma, pa-pa, da-da. Disse dækker betydningsmæssig alt. Slyngveninde-relationen kropsliggør et sådant identisk par, på hvilket det, der er i tredje position, indvirker, især ved at indføre forskelle i form af kontraster (billeder) og negation i form af komplementære relationer (historie). I den historiske verden sættes spørgsmålstegn ved den traditionelle verden, den som bygger på traditionen, og specielt sættes spørgsmålstegn ved dens feticher. Dette foregår dog ikke uden en vis melankoli, som blot markerer objektets værdiforminskelse i modsætning til den traditionelle verdens depression, som er udtryk for en værdiforminskelse hos jeget. Denne påvirkning af sindsstemningen hænger sammen med, at i arbejdsfasen begynder et nyt historiesyn at tage form, nemlig historien som en fortælling og med klienten som fortællingens hovedperson. Melankolien, som fremkommer, skal under den jegstrukturerende psykoterapi blive til sorg, og melankoliens symptom, hvor jeget identificerer sig med det tabte objekt, skal ses som tegn på, at man er gået for energisk frem i arbejdsfasen. I den narcissistiske fase udvikles derimod den traditionelle verden og dens mest fremstående fetich bør blive terapeuten, som siden skal delegerer sin værdi fra sig, og til sidst rammes i sit jeg af en depressiv værdisvækkelse.

Den specielle samtalestil, som man bør anvende, indebærer, at man modtager klienten, som om det var et studiebesøg. Man beretter om lokalerne, deres beliggenhed og andet i den nærmeste visuelle omgivelse, men intet om sig selv. Terapien præsenteres som et faktum, der allerede er besluttet andetsteds. Man udtrykker sig upolariseret. "Vi skal mødes mandag og torsdag, ti til halv elleve, og vi skal tale om, hvordan det ser ud omkring dig og senere om, hvordan det har været før". Så har man allerede en julemandslignende autoritet. Når man senere skal interessere sig for detaljer om klienten, fristes man jo til at spørge, men der er langt mindre forstyrrende at meddele sin uvidenhed. "Jeg ved jo ikke, hvordan det ser ud på afdeling 112". Og hvis idoliseringen er begyndt at udvikles, bidrager klienten gerne med detaljerne, som så kan udvikles til en guided tour rundt på afdelingen. Hvis klienten endnu ikke har udviklet nogen interesse for forehavendet, må man selv fortsætte sin monolog. Der følger senere forskellige forslag til emner, som kan anvendes, men det vigtigste er faktisk, at man mødes. Bare det at ses og være sammen under disse (upolariserede) former leder til idolisering. En psykotiker er ikke vant til at være sammen med en ikke-psykotiker, som stiller ikke-forpligtende selskab til rådighed. Man skal altså undlade at bekymre sig over, at klienten ikke siger noget, eller ikke reagerer overhovedet. Efter nogen tid begynder der at dukke

tegn på idolisering op, og man kan så igen forsøge at blive guided rundt i klientens hverdagsomgivelser.

ORGANISATION

Hvis man påbegynder en jegstrukturerende psykoterapi uden at have nogenlunde kontrol over klientens øvrige kontakter, er sandsynligheden for at det mislykkes stor. Det skyldes, at klienten som regel allerede indgår i en slyngveninderelation med en idoliseret magtfaktor. Det kan være en forældre, en kontaktperson, en psykiater eller en værge. Hvis terapien er en del af en gennemtænkt behandlingsplan, er det på en hel anden måde muligt at optimere betingelserne. Allermest gunstige bliver vilkårene, hvis klientens nærmeste omgivelser er et behandlingshjem med en indretning, som stemmer overens med den jegstrukturerende terapi. Hvordan man skal kunne komme overens med forstyrrende indslag af polarisering i den gængse psykiatriske verden for en psykotiker, som er aktuel for jegstrukturerende terapi er et uløst spørgsmål. Antagelig ville det være nødvendigt, at den berørte psykiatri var fortrolig med tankegangen bagved terapien, hvorfor løsningen bliver utopisk. Man bør i sådanne tilfælde begrænse sine terapeutiske indsatser til personer med fastlåste kriser eller perversioner, som befinder sig i en nogenlunde selvstændig situation.

En tilbagevendende hindring for fuldføring af et i øvrigt gunstigt behandlingsprogram er, at klienten er forblevet i den primære slyngveninde-relation til sin mor (i sjældne tilfælde til en anden person). Derigennem hindres udvikling af en holdbar idolisering af terapeuten. Årsagen til, at den nævnte hindring kan forblive bestående, er med stor sandsynlighed, at moderen ikke har nogen kontaktperson, eller at hendes kontaktperson ikke i tilstrækkelig grad anvender den jegstrukturerende teknik, men polariserer, hvorfor moderen ikke flytter sin interesse fra datteren/sønnen til sin kontaktperson.

Følgende fremgangsmåde er en effektiv måde at initiere behandlingen på. Når et ærinde aktualiseres, begynder man med en familiefase, som består af 2 - 4 hjemmebesøg udført af klientens og moderens blivende kontaktpersoner. Alle fire skal deltage i informative og pædagogiske samtaler om den planlagte behandling, men hver kontaktperson skal allerede fra begyndelsen alliere sig med sin blivende klient og føre samtalen i en vi-stil med det andet, ligeledes etablerede, par.

Gennem således at berede en identifikation og samtidig initiere respektive behandlingsforhold mindskes risikoen for en tovtrækning mellem moderen og klientens kontaktperson om klienten som objekt.

Efter et par møder, eller når situationen er rimelig stabil, fortsætter de to par på hvert sit hold i overensstemmelse med behandlingsplanen og med kontaktpersonernes/terapeuternes iagttagelse af tavshedspligt imellem sig.

Følgende eksempel viser, hvordan det ellers kan gå.

Jan-Erik påbegynder sin terapi i december og udvikler i løbet af de første fire sessioner en mærkbar idolisering samtidig med, at han bliver smidigere i kroppen og mere talende. Derefter udeblev han med den begrundelse, at han manglede sin jakke. Under de følgende sessioner fremkommer billedet af en nær relation til en mor, som for det meste laver mad til ham og vasker hans tøj, mens han ordner praktiske gøremål på ejendommen. Efter to måneder meddeler Jan-Eriks plejeafdeling, at han vil slutte. Han kommer også selv til psykoterapienheden og fortæller det. Han er da anspændt, står og tramper og smidigheden forekommer at være forsvundet igen. Det kommer senere frem, at moderen er blevet psykotisk.

I dette eksempel fandtes ingen etableret terapikontakt med klientens mor, som selv var psykotisk struktureret. En sådan mangel i planlægningen fører som oftest til afbrydelse af terapien. Klienten havner i en loyalitetskonflikt, og terapeuten, som ikke må anvende magtmidler på en polariserende måde, taber.

Desuden behøvede moderen terapiindsatser, hvis hun skulle kunne slippe ansvaret for en søn, som hidtil ikke har kunnet organisere sin tilværelse på egen hånd.

DEN YDRE RAMME

Psykoterapi er en anden type virksomhed end psykiatri og socialtjeneste. Menneskesynene er forskellige, kravene til de omgivende ressourcer ligeså. Psykoterapiens instrument er samværet og det talte ord. Disse er derfor genstand for indgående refleksion og løbende granskning. Øjeblikkets teknik styres i den jegstrukturerende psykoterapi af en præcist planlagt proces med regler, som bestemmes af klientens struktur, og som derfor nærmest ikke kan forhandles. Kun ved at holde sig til retningslinierne kan man forvente, at en sådan indirekte manipulation af en central sproglig funktion kan få denne til at træde i kraft og endelig få den til at lokalisere sig der, hvor den hører hjemme, nemlig i klientens historie. Det er ligeledes gennem en strikt anvendelse, at man kan afsløre de svagheder i teorien og teknikken, som følgelig kan føre frem til en revision af disse.

Den ydre ramme har til formål at fremme hele forehavendet. Psykoterapien skal have egne lokaler, så både terapeut og klient skal flytte sig fra deres hverdagsagtige omgivelser. Kun derved får man effektiv hjælp til at omstille sin tankegang og koncentrere sig om den forestående opgave. Man skal have fast lokale til sessionerne, så klienten kan tilbydes samme tid og sted de aktuelle 2 - 3 gange om ugen, det drejer sig om. Sessionernes længde afgøres af terapeuten. Det almindeligste er 20 - 30 minutter, og det afhænger helt enkelt af terapeutens udholdenhed. Under størstedelen af terapien er det terapeuten, der står for initiativ og idéer, og ikke mange kan klare at bevare inspirationen i 45 minutter. Der findes ej heller nogen observationer, som tyder på, at flere minutter giver bedre resultat, mens det på den anden side må forventes, at der findes en nedre grænse, men hvor den går er uklart.

Man sidder ved et mindre bord, næsten ved siden af hinanden med en god stolsbredde imellem sig. På den måde kan man ane hinanden i det perifere synsfelt, og man fristes ikke til at se direkte på klienten. Øjnene er vort mest betydningsfulde kontrolorgan, og med blikket udøver vi magt over vore omgivelser. Blikket lokker også til polarisering ved at fokusere på personen i stedet for på den sproglige realitet. Terapeuten skal ikke tale til klienten, men i tredje person brodere en dug, der anskueliggør et scenari. Derigennem kommer deltagerne til at dele syn og indgå en intellektuel symbiose, og derved underkastes de samme vilkår, og begge lever sig ind i situationen.

Klienten skal sidde nærmest døren. Psykotikere er allergiske for trusler på deres autonomi, de befinder sig bedst, når de kan stikke af, hvis nogen skulle begynde at tale til dem på en polariseret måde. Bordet er der af og til brug for, anskueliggørende materiale som for eksempel en kalender kan placeres der, når man skal planlægge pauser og afslutningen. I øvrigt kan alt materiale ses som en hindring, det er det talte ord, der skal have hovedrollen. I rummet må der ikke være noget ur, og fra og med arbejdsfasen skal terapeuten undlade at bære armbåndsur. Til rammen hører også, at man afstår fra at påbegynde en terapi lige inden en længere pause, og hvis man alligevel gør det, må man regne med i et vist omfang at måtte begynde forfra efter pausen. Det indebærer, at man skal kunne planlægge en uforstyrret narcissistisk fase, hvilket som oftest kræver tre måneder. Ved perversion eller fortrængte krisereaktioner er en måned som regel tilstrækkelig. Går man frem på denne måde, behøver man sjældent at ty til de besværlige rutiner med en afløser i forbindelse med pauser, i stedet kan man udnytte pauser til en delegering, hvor man lader klienten bestemme hvilken gang, der skal være den sidste inden pausen, og hvilken, der skal være den første efter pausen.

Sidst men ikke mindst bør man have afklaret hvor terapien befinder sig i forhold til hele behandlingsprogrammet, hvem, der har ordineret terapien, hvem, der er den patientansvarlige læge, og hvem der tager sig af klientens omsorg inklusiv alle spørgsmål vedrørende medicinering m.v.

UDDANNELSE

Uddannelse i jegstrukturerende psykoterapi er hidtil udført på to niveauer. Dels en kortere uddannelse i jegstrukturerende tilgang, og dels uddannelse af psykoterapeuter.

Uddannelse i jegstrukturerende kontaktform har til formål at give personale på plejeafdelinger, plejehjem og modtagelser en forståelse af psykotikerens psykiske tilstand samt gøre dem i stand til at skabe og også afslutte en såkaldt slyngvenindrelation med en psykotiker. Uddannelsen, der løber over to semestre, er opdelt i en teoretisk del og en gruppesupervisionsdel og omfatter en halv dag hver anden uge. I første semester gennemgås teorien med hele gruppen, som for eksempel kan omfatte 6 personer. Der stilles ikke krav til forkundskaber, ej heller til litteraturlæsning. Efter teorisemesteret er der nogle måneders pause, i løbet af hvilke deltagerne skal organisere deres arbejde med fortsættelsen. Det handler om at finde et lokale, man kan disponere over i en time to gange om ugen. Man skal have tid til samtalen, til forberedelsen og bagefter til at gøre notater. Deltagerne skal også bestemme sig for, hvilken patient, de vil øve deres færdigheder på. For at undgå misforståelser skal det nævnes, at patienterne ikke blot anvendes som øvelsesobjekter; de plejer at blive bedre fungerende og få mere energi af at deltage. For personalet på en afdeling kan samtalerne ikke blive så regelmæssige, som man kunne ønske på grund af arbejdets skemalægning, og det er ej heller muligt helt at rendyrke deltagerens kontakt med deres respektive patienter til udelukkende at omfatte samtalsituationerne. Trods disse begrænsninger har det alligevel fungeret ganske godt, antagelig på grund af at man i løbet af denne øvelsesfase ikke når længere end til en tidlig arbejdsfase. De nævnte komplikationer opvejes også af, at det faktisk er afdelingspersonalet, som tydeligst oplever de fremkomne forandringer. Hos patienter, som de kender godt, oplever de dels, at det er muligt at være sammen med dem enkeltvis på en meningsfuld måde, og dels ser de meget tydeligt patienternes udvikling i positiv retning.

I gruppesupervisionsdelen er deltagerne inddelt i grupper på 3 personer. De skal efter tur fortælle om deres samtaler og diskutere problemerne. Den lille gruppe er ufravigelig, da det ganske ofte sker for nogen, at det ikke lykkes at etablere en samtalsituation. Årsagen hertil varierer, man må blandt andet respektere, at deltagerens motivation varierer betydeligt. Det sker faktisk, at nogen i første omgang deltager på grund af arbejdspladsens forventninger og i mindre grad på grund af egen interesse. På den anden side kan man der give mere plads til de, som deltager

aktivt. Supervisionen af en gruppe på tre deltagere behøver ikke vare længere end 45 minutter.

Supervisionen er som sædvanlig i denne sammenhæng teknikcentreret. Ved at identificere afvigelser hjælper man terapeuten med at få mest muligt ud af sine anstrengelser. Desuden skal supervisionen sikre overblikket og at deltagerne afslutter deres samtaler inden uddannelsens afslutning.

Det er i forbindelse med sådanne uddannelser, at nogen blandt personalet kan fange interesse for at fortsætte med at arbejde på denne måde. Nogle går videre til en psykosepsykoterapiuddannelse, andre vælger den grundlæggende psykoterapiuddannelse. For arbejdspladsen som helhed fører uddannelsen til en øget forståelse for den udviklingspsykologiske baggrund for psykoser, noget som i visse tilfælde kan accentuere en modsætning mellem tilhængerne af en biologisk respektive en psykologisk genese.

I 1990 anbefalede den svenske socialstyrelse at satse på uddannelsen af psykosepsykoterapeuter. Man diskuterede to niveauer på uddannelsen, en som lå indenfor den statslige (svenske) psykoterapiuddannelse, og en i amtsligt regi. Sidstnævnte sås måske som et komplement til den tidligere trin 1 uddannelse. Det er denne amtslige uddannelse, der skal redegøres for her. Inden den statslige psykoterapeutuddannelse kan tage fat på sin del, er der formodentlig behov for uddannelse af et antal lærere og supervisorer.

Den svenske uddannelse af psykoterapeuter i amtsligt regi er under stadig udvikling. Det design, som følger her, er det, vi har erfaring med, deraf følger ikke nødvendigvis, at den er den bedste. Den nuværende uddannelse er treårig. Hjørnestenen er supervisionen, som foregår i 80 timer individuelt. I løbet af denne tid når deltageren at gennemføre 4 - 5 psykosepsykoterapier, flere hvis klienten har en perversionsstruktur. Tidsforbruget for terapeuterne er 2 x 2 timers terapiarbejde per uge, en halv times supervision og ca. en times erfaringsudveksling mellem terapeuterne. I praksis gennemføres denne erfaringsudveksling ved, at terapeuterne mødes ugentligt for at udveksle erfaringer og støtte hinanden. Den narcissisme-dræning, som arbejdet indebærer især i starten, gør kollegial støtte nødvendigt samtidig med, at man giver hinanden tips og råd. Sammenlagt bliver det med pararbejdet indregnet omkring en dag per uge.

Ønskværdige forkundskaber er en grundlæggende psykoterapiuddannelse. I de tilfælde, hvor dette ikke har været opfyldt, har deltageren taget denne uddannelse samtidig med psykoseterapiuddannelsen.

Tre år kan forekomme lang tid for en uddannelse på dette niveau. Erfaringen viser dog vigtigheden af, at have mødt et antal forskellige klienter. Først da kan man være tilstrækkelig afslappet i forhold til opgaven. I begyndelsen må terapeuterne kæmpe med at adskille ambitionen at ville lære metoden fra ambitionen at ville forandre klienten. Klientens forandring skal komme fra tredje position og ikke fra terapeuten, men det er lettere at lære at sige end at praktisere. At tale i præteritum og være ene om at have ansvaret for hele sessionen uden at blive anspændt eller passiv tager sin tid. At lære at delegere, distinkt og med kraft og siden ved afslutningen acceptere magtesløsheden og skuffelsen kræver også, at man gennemfører et antal terapier.

Efter uddannelsen har terapeuterne en så grundig teoretisk og praktisk forståelse af metoden, at de også kan vejlede omsorgspersonale. Indenfor de fleste omsorgsområder udgør de ikke-neurotisk strukturerede et betydeligt supervisionsproblem, og psykosepsykoterapeuternes indsats kan i mange tilfælde lette situationen betragteligt.

NARCISSISTISK FASE.

Anders har indvandrerbaggrund og er blevet adopteret til Sverige. Han husker ingenting fra sit oprindelsesland. Han har været indlagt en gang i forbindelse med selvmordstanker, inden han kom til behandlingshjemmet, hvor han skiftede mellem manisk og depressiv sindsstemning. I henhold til den psykiatriske bedømmelse har han en borderline personlighed.

Da Anders påbegyndte sin terapi, var han sjusket med sit udseende, tung, uinteresseret, hvorfor terapeuten må stå for aktiviteten. Hvis terapeuten ikke finder et eller andet inspirerende område, bliver der tavst og tungt. Anders bliver mere levende, når interessen fokuseres på vejret, ugeskemaet og behandlingshjemmets grundplan, som man hjælpes ad med at tegne. Efter to måneder er Anders stadig tung og må trækkes med af terapeutens interesse. Efter tre måneder noteres det, at Anders af og til er mere talende og engageret. Det viser sig, at han læser bøger og interesserer sig for sin oprindelse. Han kommer af sig selv og i tide, sætter sig i venterummet. Ser på terapeuten og søger kontakt.

I 15-20 sessioner har terapeuten således temmelig alene måttet være den aktive i samtalen, og det uden at stille spørgsmål eller overhovedet komme med henvendelser direkte til klienten. Følgende skema sammenfatter metoden i den narcissistiske fase.

- Mødes to gange om ugen, samme tid og samme sted, 20 minutter ad gangen.
- Hvis klienten spekulerer på hvorfor, så er det noget, der allerede er bestemt af andre.
- Der skal føres en monolog omkring klientens umiddelbare, samtidige omgivelser.
- Ikke stille spørgsmål, men i stedet medgive at man ikke ved det og det.
- Inden samtalen bestemme sig for emne(r).
- Tale på en upolariseret måde.
- Ikke svare på spørgsmål, men i stedet være enig om, at man kan spekulere på noget.
- Ikke modsige klienten.
- Ikke være ambitiøs, ikke forsøge at nå noget.
- Det vigtige er, at man ses.
- Notere tegn på idolisering.

For at klare dette kan man gøre det lettere for sig selv ved at anvende nogle minutter inden sessionen til at tænke på, hvad man skal interessere sig for. Det er i så fald godt at have en liste over mulige emner. Disse er jo de samme for alle klienter. Når man har bestemt sig for et emne, så kan man have det i baghovedet. Det, man har i baghovedet, fungerer som en bagtanke, dvs. at man som terapeut refererer til dette forsæt i løbet af sessionen, og bagtanken bliver på den måde en generel referenceramme. Derved får den samme funktion som S_2 . Terapeutens forudbestemte interesseområde tilfører S_1 , som er klientens position, en mening. Dette er lokkende for klienten, for vitterlig har klienten hele tiden haft en omgivelse, men ikke nogen meningsfuld sådan, hvor delene relaterer sig til hinanden. Et vilkår er dog, at interessen gælder det, som er for sanserne og ikke tilhører fortid eller fremtid, der overhovedet ikke interesserer klienten.

Formålet med den narcissistiske fase er netop at få en præliminær forbindelse i stand mellem S_1 og S_2 , en som kan danne basis for næste skridt. Symptomet på, at dette er sket, er netop idoliseringen. Når idoliseringen er veludviklet, skal en vis del af den delegeres til klienten. Det, man uddelegerer, er tidtagningen, således at klienten holder rede på, hvornår sessionen er slut. Man opnår flere forskellige ting med dette. Dels føres en del af magten over til klienten og dermed også en del af ansvaret, hvilket, som man ved, ikke i sig selv kan delegeres. Når det påligger klienten at afbryde sessionen, kommer han også til at få det sidste ord. Det sidste ord har en retroaktiv effekt på hele sessionen, nemlig denne at fastsætte dens betydning. Også dette er en S_2 -funktion, men en mere regelret sådan. I denne sammenhæng skal nævnes, at dette moment kræver disciplin af terapeuten. Vi er så vant til at have initiativet og styringen, at det ikke er helt let at afholde sig fra småsnak og et afsluttende ord, når klienten skal gå. Som terapeut skal man, hvis man sørger for en korrekt slutning, føle sig en anelse usikker og forladt, når klienten går.

En delegation er en polarisering. Den er den eneste undtagelse fra reglen om ikke at polarisere. Man må både have og anvende magt for at flytte på magt. Ellers bliver det ligesom, når en franskmænd sælger Eiffeltårnet til en turist. Så først skal man sikre sig, at idoliseringen er så udviklet, at man kan uddelegere uden at tabe hele sin magt, siden skal delegationen gøres sådan, at det faktisk opleves som et magttab for terapeuten. Der er ikke så forfærdelig mange formuleringer, man kan anvende. En er: Jeg vil, at du fra og med i dag holder rede på, hvornår der er gået 30 minutter. Budskabet skal være helt klart, ingen uldenhed, som hvis man sagde: Det var måske godt, hvis du kunne holde rede på, når vi skal slutte.

Anna var efter tre måneder fortsat lidt tung, og der var ingen sikre tegn på strukturering. Derimod var det i forhold til den første måned tydeligt, at en idolisering forelå, og terapeuten opfordredes af sin supervisor til at uddelegere tiden til Anna. Den følgende gang viser det sig, at Anna opfattede tidsdelegationen som om terapeuten ville have, at hun skulle komme til tiden, hvilket hun da begyndte at gøre. Derimod måtte terapeuten fortsat minde hende om, hvornår de skulle slutte.

Selvom man sørger for en tydelig delegation på det rette stadium af terapien, er det alligevel ikke helt sikkert, at klienten de første gange klarer at overtage opgaven. Man må derfor have marginaler til næste klienttid, så man ikke bliver stresset. Og frem for alt må man lade være med at tage delegationen tilbage ved selv at holde rede på tiden. Det kan blive nødvendigt at tage sit eget ur af, så man ikke automa-

tisk kigger på det. Føler man så, at der nu må være gået mere end 30 minutter, har man mulighed for at spørge klienten, hvad klokken er. Her stiller man altså et spørgsmål, men om noget, som kun klienten ved, og som udløser klientens initiativ og beslutsomhed, hvad så end klokken er.

Hvilket tidspunkt i den narcissistiske fase, som er det rette, er noget, man lærer sig efterhånden. Der findes dog retningslinier. Her følger en liste over tegn på idolisering, - en liste, som er lavet af psykosepsykoterapeuter, som ved en konference i januar 1994 sammenfattede deres erfaringer.

Idoliseringsstegn.

Tidlige:

Kommer af sig selv og i tide. Sidder i venterummet.
Smiler ved synet af terapeuten.
Kigger på terapeuten og søger kontakt.
“Afskedsgestus”, når klienten går.
Reder sig inden sessionen. Og ordner sin klædedragt - ordner sit tøj.

Hverken tidlige eller sene:

Lægger mærke til forandringer i samtaleværelset.
Er enig i alt hvad terapeuten siger.
Anvender terapifraser ved sessionens afslutning.

Sene:

Vælger samme klæder, frisure og farver som terapeuten. Kritisk mod andre steder/mod tidligere kammerater.
Interesserer sig for det, terapeuten har valgt at interessere sig for.

For sene:

Spørger om råd eller er indsmigrende i sin holdning.

Hvis man uddelegerer tiden for tidligt, kan det gå som i denne terapi. **Hans Jørgen** er en 19-årig mand, som er kommet til behandlingshjemmet via en psykiatrisk klinik, hvor han har opholdt sig i perioder på en lukket afdeling og på en rehabiliteringsafdeling. Indlæggelsesårsagen var en psykotisk depression. Ved terapiens begyndelse er han rolig, velplejet og let at have med at gøre, men initiativløs. Han blev informeret om, at man skal gennemgå, hvordan der ser ud omkring ham og siden, hvordan det har været tidligere. Dette skal ses som et led i behandlingen, som er ordineret fra behandlingshjemmets side. Mere ved terapeuten ikke. Efter i løbet af 14 dage eller 4 sessioner at have gennemgået hans værelse på behandlingshjemmet, hans bolig på hjemmeadressen og hans øvrige nærmiljø og ugeskema synes terapeuten, at der foreligger idolisering. Hans Jørgen er mere afspændt og ret glad. Han har dog ikke noget ur, men opfordres til at anskaffe sig det til næste gang, hvor han skal begynde at holde øje med, hvornår sessionen slutter. Han udebliver gangen efter, helt usædvanligt. Terapeuten må ringe til behandlingshjemmet, som sender Hans Jørgen af sted. I stedet for at tage medansvar for terapien og vise dette ved at komme i tide, udebliver klienten altså. Antagelig har idoliseringen været så svag, at der efter delegationen var så lidt tilbage hos terapeuten, at dennes attraktion blev for svag til at lokke klienten til terapien. Hans Jørgen var en venlig, ung mand, som det var let at synes om, og terapeuten noterede ikke, hvilke tegn på idolisering som faktisk forelå.

Hvis man i stedet venter for længe med at uddelegere tidtagningen, altså trækker den narcissistiske fase ud, er der risiko for, at klienten afslutter. Det skyldes, at selv en terapeut, som er vant til den ikke-polariserende væremåde, alligevel retter en vis del af sin udstråling mod klienten, og man kan da se både aggressive og erotiserede udspil. Det er derfor ingen fordel, “for en sikkerheds skyld” at forlænge den narcissistiske fase, men det bedste er antagelig omhyggeligt at notere tegn på idolisering og diskutere situationen med supervisoren.

Gerd er ved terapiens begyndelse allerede udskrevet fra det psykiatriske behandlingshjem og bor sammen med en indvandrer, som hun netop har giftet sig med. Efter en måned foreligger en tydelig idolisering, men tiden uddelegeres ikke førend efter yderligere tre måneder, i løbet af hvilken tid Gerd når at blive skilt, udeblive, skiftevis med at kræve - og få - sessionen forlænget.

I og med at tiden uddelegeres er man per definition overgået til arbejdsfasen. Den magt, som idoliseringen giver over klienten, og som man tilbagefører en del af gennem delegationen, er kun til for at få klienten med på fra og med nu at arbejde med klientens personlige historie. Dermed forlader man det samtidige, som er for sanserne, og overgår til sådant, som kun har eksisteret tidligere i tankerne. Altså til noget, som ikke eksisterer i meningsfuld sammenhæng for psykotikeren. Historien angår ham ikke, og det indebærer, at han kan synes, at man har tabt interessen for ham, når man insisterer på at interessere sig for skolen, legekammeraternes bolig og alle andre uvedkommende detaljer. I overgangen til arbejdsfasen kan man også have brug for at vise en blandingsinteresse, altså en interesse for både nuet og det forgangne. Hvis man trods omhyggelige iagttagelser af tegn på idolisering, alligevel er i tvivl om, hvorvidt tidspunktet for delegation er det rette, kan man forsøge at rette sin interesse mod det forgangne og se, om klienten er med på det, eller om han synker tilbage i passivitet. Ligeledes kan man inde i arbejdsfasen have brug for at interessere sig for nuet, hvis klientens tilstand af en eller anden grund forværres på en urovækkende måde. Ved igen at arbejde med omgivelsernes detaljer fylder man klienten med narcissisme, og det har en helende indflydelse.

ARBEJDSFASE.

Ligesom i den narcissistiske fase holder man sig til uvedkommende detaljer. Mennesker og følelser og relationer bør undgås. At tale om sådanne emner kræver intersubjektivitet og en god metaforisk evne hos klienten. Psykotikeren er ganske vist udsat for relationer, han påvirkes af mennesker, som igangsætter en mængde følelser hos ham, men han kan ikke tale om det, før i slutningen af terapien, hvor hans sproglige struktur er udviklet. Hvis man går i gang med at beskæftige sig med disse emner, så går man altså ud fra, at psykotikeren har en evne, som netop terapien skal forsyne ham med. Afholder man sig fra at tale om mennesker, så kan man tilmed opleve, at klienten spontant i slutningen af arbejdsfasen kommenterer personer i sine omgivelser og har meninger om dem, og man kan så notere dette som et strukturtegn.

Også i denne fase må man forberede sig inden sessionen, så man har nogle ideer i baghovedet. Det er kun fantasien, som sætter en grænse. Men selv fantasien kan behøve hjælp, og en kollega har derfor lavet en liste over mulige emner:

Checkliste for områder i jegstrukturerende psykoterapi:

1. Barndomshjemmet, senere boliger: geografi, boligtype, hvem sover hvor osv., naboer, legepladser, forhold i naboskabet m.m.
2. Børnehaver, legepladser, konfirmationsforberedelse: hvor, hvem henter, kammerater, lærerinder.
3. Skole: beliggenhed, afstand, skolevej, led-sagere, sidekammerat, lærere, morsomme fag, kedelige fag, pauser, spisesal, gymnastik, bad, musikskole, lektielæsning, opgaver, underskolen, 9./10. kl., gymnasium, højskole, klassefester, udflugter, skoleafslutninger.

4. Kammerater: skole, fritid, adresser, tab af kammerater
5. Feriekoloni: hvornår, hvor, hvad slags, hvad skete der.
6. Konfirmation: hvad læstes der, hvor foregik det, hvilken kirke, hvem var præsten.
7. Interesser: leg, idræt, musik, foreninger, den første cykel, man er sammen med hvem, initiativ, dreng, pige.
8. Sygdom: gentagne sygdomme, sygehus, familiens engagement.
9. Forældrene: er de gift, samboende, separerede, erhverv, interesser, nye partnere.
10. Søskende: halvsøskende, gift, samboende, separation, arbejde, interesser, hvor bor de.
11. Bedsteforældrene: er de gift, samboende, separerede, arbejde, interesser, hvor bor de, gravsteder.
12. Funktioner i hjemmet: lektiehjælp, husholdningsarbejde, havearbejde, morgen og aftenrutiner.
13. Fødselsdage, helligdage, ferier: hvordan fejrer man, sammen med hvem, rutiner.
14. Navn: oprindelse, kælenavne, andre med samme navn.

Denne liste kan også anvendes ved afslutningen af arbejdsfasen som en kontrol på, at man har dækket de vigtigste områder i historien. Det var egentlig med den hensigt, at den blev udarbejdet. I begyndelsen troede vi, at man kun behøvede at arbejde med historien, indtil klienten var struktureret, og at der derefter kun var afslutningen tilbage. Det viste sig dog, at hvis man efterlod huller i historien, var risikoen for tilbagefald stor.

Olav begyndte sin terapi for to år siden. Han var da indlagt på en psykiatrisk afdeling for skizofreni. Terapien forløb planmæssigt, og i takt med forbedring i hans tilstand blev omsorgen trappet ned. Efter et år blev Olav udskrevet og rejste hjem til sin hjemegn, hvilket medførte, at terapien fik en pause. To måneder senere blev Olav indlagt akut med angst, følelse af tomhed og depression. Dette medfører dog, at terapien kan begynde igen, og man går nu igennem de huller, som blev efterladt, samt gennemfører en regelret afslutning. Et år senere befinder Olav sig stadig godt og er udskrevet.

I arbejdet med historien går man frem på samme måde som under den narcissistiske fase. Det område eller de områder, som man interesserer sig for, skal belyses detaljeret, så terapeuten kan se hele situationen for sig ligesom en dokumentarfilm eller kulisser til en bestemt scene i et teaterstykke. Når terapeuten kan se det hele for sig, så kan klienten også, og det giver resultat. Når detaljerne sættes sammen til et sceneri, giver det historiens hovedperson en følelse af at være tilstede. Historien har effekt. Man kan sammenligne det med vore drømme. Drømmebilleder er nye for os, det er jo kun dagsresterne, som er kendt, men når de anvendes som elementer i drømmen, bliver effekten en helt anden. Det er drømmen som sceneri, som helhed, der giver os den sindstilstand, der ofte er det eneste, vi kan huske, når vi vågner. Man siger så, at der ligger en tanke bag drømmen, den latente drømmetanke, og at vi har hørt dens budskab uden at fatte det. På samme måde bliver terapeuten interesseret for at få et billede af klientens historiske scenerier netop en effektiv bagtanke derved, at den sætter klienten ind i en kontekst.

Da Olav i ovenstående eksempel rejste til sin hjemegn, medførte dette sandsynligvis, at han blev konfronteret med områder i sin historie, som endnu ikke var fortalt og derfor heller ikke symboliserede. Det viser sig siden, at han har haft en besværlig relation til sin mor, og da terapien blev genoptaget, kunne selv dette område anskueliggøres. Nogen bearbejdelse handler det ikke om. Selve beretningen er bearbejdelsen.

Ved neuroser kan traumatiske hændelser fortrænges, og når de siden erindres, kommer følelserne, og deres betydning og overdeterminering må gennearbejdes. Sådant er det ikke ved ikke-neurotiske strukturer, hvor beretningen i sig selv er traumeret. Da den belastende hændelse fandt sted, kan den have været belastende eller ej, men den efterlader ikke en sammenhængende erindring, og psykotikeren mangler fortrængningsevne. Det er derfor, man ikke ser noget kriseforløb hos dem. Deres liv kan have været rystende og vække mange følelser hos terapeuten, men det er uden krisereaktioner. Traumer passerer ukonstaterede eller udløser psykotiske reaktioner eller handlinger. Først i sammenhæng med arbejdsfasen, hvor hændelsernes sammenhæng og følger bliver opfattet af klienten, kommer reaktionen. Det er derfor, arbejdsfasen er så krævende for klienten, og man må tilpasse tempoet, så belastningen ikke bliver for stor. På den anden side må terapien heller ikke blive for ligegyldig, for så vokser der ikke nogen historie frem, og klienten bliver ikke hovedperson i den beretning, som historien skal blive, hvis den skal være effektiv som *sinthome*¹ og medføre kastration. Ved en tilpas takt og intensitet i historiarbejdet optræder der en vis sørgmodighed og tyngde hos klienten i denne fase. Sorg er hovedsymptomer ved kastration.

I eksemplet i begyndelsen af afsnittet om den narcissistiske fase, Anders, noteres der 8 måneder efter terapiens begyndelse og et godt stykke inde i arbejdsfasen følgende tegn: Anders er dæmpet, har det ikke godt, tænker på døden. Tænker lidt på julen hos mormor. Er begyndt at drømme om sine barndomserindringer. Tung, sukkende.

I det næste eksempel, Hans Jørgen, står der i optegnelserne efter en måned, at han er lidt mindre glad. En vis sørgmodighed har gjort sig gældende af og til under resten af terapien.

I visse tilfælde viser historiens kastrationseffekt sig tydeligt, som hos denne 25-årige kvinde, som 10 måneder inde i sin terapi angav, at hun sørgede over sine tabte år, er skuffet over sine forældre, skuffet over behandlingshjemmet og skuffet over en veninde.

¹ Anvendelsen af ordet *sinthome* sker af flere grunde. Dels er det en ældre stavemåde for ordet symptom, dels alluderer det i sine dele til dets anvendelse i forbindelse med gennemgangen af James Joyce's forfatterskab i seminariet Joyce avec Lacan, 1975.

Hvis man er for vedholdende i sin interesse for klientens historie, og særlig hvis man er ivrig efter hurtigt at udfylde huller, som man opfatter som vigtige, kan man udløse en depressiv stemning hos klienten i stedet.

En 22-årig mand, **Johan**, som har haft psykiske problemer siden 14 års alderen, var i arbejdsfasen kvik og sammenhængende. Han havde følt sig forladt af sin far, og dette blev af terapeuten opfattet som et vigtigt indslag i problemernes årsag. Under en session taler man mere om slægten, om mormor og morfar, og klienten udviser en vis interesse i slægtsforskning og er reflekterende, taler i sammenhæng. Er skuffet over faderen. I weekenden efter sessionen laver han et selvmordsforsøg med tabletter og vender via intensivafdelingen tilbage til behandlingshjemmet. Der er han kvik og glad. Angiver, at tabletindtagelsen var en pludselig tanke, men at det også var et vendepunkt. Han var begyndt at tænke over religiøse spørgsmål i samme omgang.

I dette tilfælde kan indfaldet have været en hallucinatorisk indtrængning af fadernavnet i sammenhæng med, at terapeutens interesse for faderens rolle under opvækstårene for hurtigt drog klienten ud over kanten i et historisk hul.

I gennemgangen af historien må man være opmærksom på hullerne. Man opdager dem derved, at klienten kun tøvende taler om visse områder af historien. Enten husker de ikke, eller også bliver de ordfattige, og terapeutens interesse inspirerer dem ikke. Så efterlader man dette område til en anden gang. Når så klienten længe fremme i terapien begynder at blive så struktureret, at associationerne hænger sammen, og den ene erindring trækker den anden med sig, ja så erindreren mangler.

Anders havde ingen erindringer fra sit hjemland, og når det efter godt et halvt år korn på tale, blev han usammenhængende og siden munter. Begyndte at tale om "idioten" og kom med bibelcitater. To år senere berettede han spontant om hjemlandet og legede med tanken om, hvordan hans liv havde formet sig, hvis han var forblevet der.

Ved midten af arbejdsfasen plejer klienterne at blive mere selvkørende. Når tanker knytter sig til hinanden, kommer også mange minder spontant. De får selv en aktiv interesse i at forske i deres baggrund. Der begynder at optræde flere og flere mennesker i deres verden, mennesker med forskellige personlighedstræk. Terapeutens opgave bliver nu at dosere arbejdet. Man styrer tempoet ved i begyndelsen af sessionen at holde sig til nutiden og gemme historiarbejdet til slutningen af sessionen. For effektens skyld er det vigtigt, at klienten får det sidste ord, når interessen rettes mod historien. Så er det den, klienten tager med sig fra terapirummet, og det er i den, klientens identitet skal forankres. Hvis man i stedet begyndte med historien og sluttede med nutiden, blev historiarbejdet nærmest spildt.

Terapeuten har også en anden vigtig opgave, nemlig at notere strukturtegn. Den struktur, som nu træder i kraft, er den sekundære narcissismes. Klienten dialektiseres og får en ny bund i sin personlighed. Forandringerne er slående, særlig for personale, som er vant til at omgås psykotikere. Den nye dimension hos klienten får en inspirationseffekt på terapeuten. Når strukturtegnene begynder at optræde, må man helt enkelt som terapeut fortælle om det til en eller anden. Selv terapeutens optegnelser bliver anderledes. Fra at være stenografiske noteringer bliver de til en berettende epifanisk tekst. Forandringerne er blevet dokumenterede og diskuteret af Peter Jansson i et psykologeksamensarbejde fra 1993².

² Peter Jansson, Jaget och dess text. En tillämpning av en textteoretisk analys på minnesanteckningar från jagstrukturerande psykoterapi, baserad på Lacan. Umeå universitet, tillämpad psykologi 1993.

Nedenfor følger en sammenfatning af strukturtegnene fra samme konference som de tidligere beskrevne idoliseringstegn.

Tidlige:

Smidigere bevægelser.
Den ene tanke trækker den anden med sig.
Strækker sig.
Beskæftiger sig med terapien mellem gangene.
Holder rede på terapeutens afbud.
Opdager omverdenen.
Tjekker terapeuten med øjnene inden udsagn.
Inspirerer terapeuten.

Midterste strukturtegn:

Eftertænksom.
Alvorlige.
Klarer mindre kriser. Selvreflektion.

Sene strukturtegn:

Tilpasser vurderinger og præferencer.
Kan prioritere.
Tager tråden op fra den forrige session.
Undrer sig.
Spekulerer på fremtiden.
Anvender billedsprog.

Visse af disse tegn må kommenteres. At kroppen fremviser smidigere bevægelser skyldes, at kroppens "skema" nu fungerer. Det fuldt udviklede spejlstadium forsyner nu klienten med en imaginær anden og en fungerende grammatik aktiverer drifterne og deres kropslige dynamik. Dette illustreres også af et tredje punkt, som er en observation fra en terapi, hvor en klient i en periode strakte sig ved sessionens afslutning som en erkendelse af separationstabets kropslige aspekt.

At den ene tankerække trækker den anden med sig er udtryk for, at sproget har faet en metaforisk funktion. Det, som nu sker, er helt enkelt et udtalt *når vi taler om X, så kommer jeg til at tænke på Y*. Det er en sprogfunktion, som forløber automatisk, så, den medfører også, at klienten sysler med terapien mellem gangene.

Klienten opdager omverdenen. Han tjekker terapeuten, inden han ytrer sig, og holder rede på terapeutens afbud. Alt dette er udtryk for den dialektiske omvurdering, som finder sted. Når klienten identificerer sig med sit spejlbillede, begynder han at søge sin oprindelige eksistens i omverdenen og hos andre. Det, er også i denne fase, at klientens historie begynder at blive befolket.

Flere af følgende strukturtegn hører sammen med kastrationen (alvoren) og subjektets manifestationer (den spørgende attitude) . En vigtig strukturmarkør er overvejelser om fremtiden. Først når den imaginære orden har stabiliseret sig ud fra den symbolske orden, derved at den er trådt i kraft, kan forventninger om fremtiden dukke op, ofte i negativ form som en bekymring for, om de psykiske problemer skal kunne kamme tilbage. Peter Janssons arbejde som nævnt ovenfor viser tydeligt, hvordan fremtiden i slutningen af arbejdsfasen bliver et hyppigt samtaleemne.

AFSLUTNINGSFASEN.

Når der foreligger sikre tegn på strukturering, først og fremmest dialektik og subjektive funktioner, og når der ikke er huller tilbage i den historiske gennemgang, kan afslutningsfasen begynde. Eftersom den strækker sig over 2-3 måneder, kan man lade små huller være i arbejdsfasen, idet man når at fylde dem ud i afslutningsfasen. Ligeledes kan man i begyndelsen af afslutningsfasen igen gennemgå en del af det, som blev dækket ind i arbejdsfasens begyndelse, for at få dette belyst af en klient, som nu har associationsevner, og som kan befolke scenarierne. Men udover dette skal man være indstillet på, at afslutningsfasen er klientens, både hvad gælder initiativ og indhold i sessionen.

Overgangen fra arbejdsfase til afslutningsfase markeres af, at klienten bestemmer afslutningsdatoen. Dette uddelegeres til klienten på samme måde som de tidligere delegeringer. Det er vigtigt for resultatet, at afslutningen gennemføres korrekt, og derfor angiver man i delegeringen rammerne i form af tænkte yderpunkter. Det kan se ud som følger:

Sådan en terapi her kan jo ikke fortsætte lige så lange det skal være, så nu vil jeg have, at du bestemmer hvilken gang, der skal være den sidste. Man tager kalenderen frem, så begge kan se på de nærmeste måneder. *Vælg en dato en eller anden gang mellem den 14/9 og den 10/11.* Når klienten derefter udpeger en dag, spørger man hvilken han/hun mener, så det også bliver sagt af klienten, og man accepterer valget uden at sige mere om det og lægger kalenderen til side. Det er meningen, at klienten skal sige en dato og at netop dette skal være det sidste ord i denne sag.

Det er af afgørende betydning, at dette øjeblik er klart og entydigt. Hvis det ikke er tilfældet, kan man risikere acting-out.

Efter et års tids terapi er **Johan** eftertænksom og tydeligt temporalt struktureret. I fortællingen om hans gymnasietid er der dukket flere navngivne piger op. Han har taget kontakt med en kammerat og spekulerer også på at vende tilbage til sit arbejde. I midten af september uddelegeres afslutningen, og sidste dato bliver den 29/10. Den efterfølgende optegnelse lyder: Kom ikke. Gangen efter kommer han og har et lille nostalgisk tilbageblik på barndomsegnen og en drøm om det lykkelige hjem. Han svømmer sammen med faderen og har været ude at spise hos mormor. Næste session: Udeblev. Terapeuten er nu et bytte for indre strid. Skal/skal ikke tage kontakt. Johan kommer heller ikke den 29/10. Den 30/10 havde terapeu-

ten en seddel på sin dør om, at han skulle ringe til Johan. Han fortæller så, at han er udeblevet, fordi han har sommerdæk på bilen, og det var glat. Nu har han købt vinterdæk og har tænkt sig at komme den 5/11 for at afslutte, hvilket han også gør.

Klientens acting-out kan være af en lille størrelsesorden, og så kan man se på dem som initiativer og lade klienten bestemme. **Hans Jørgen** bedømmes i begyndelsen af september til at være klar til afslutning, og det delegeres til ham, at vælge en sidste gang mellem uge 41 og uge 45. Han vælger den 23/10, altså midt i intervallet. Siger i samme omgang, at han fremover kun vil komme onsdage, til en vis grad af hensyn til skolen. Denne udtydning af sessionerne er ikke planlagt, og i henhold til terapeuten ej heller ønskværdig, men at gå imod klientens ønsker skulle være et endnu værre alternativ på grund af den magtmarkering, det ville indebære på et tidspunkt., hvor initiativ og selvbestemmelse skal optimeres ved at terapeuten overlader styringen til klienten.

Initiativet, og identiteten, som er grundlag for selvstændighed, henter klienten fra sin historie, som da også giver autoritet. Terapeutens magtpotentiale er dog stadig stort, og hvis dette potentiale bruges, vil terapeutens autoritet dominere. Hvis man blot er opmærksom på, at autoriteten og dets magt er symptomer på Fadernavnet S_2 , så indser man, at det eneste sted, hvor dette ikke bør lokaliseres nu, er hos en anden person, hvis det vel og mærke skal få en indbygget forbindelse med S_1 hos klienten. Afslutningen af terapien med Hans Jørgen gik som planlagt. Terapeuten refererer samtalen således:

“Da han kom, begyndte han med at konstatere, at det er sidste gang, og at det er svært at komme i gang. Jeg siger, at nu er arbejdet gjort, det som de har villet have vi skulle gøre, eller rettere det var ham, som mest havde arbejdet.

Han fortæller, at han føler sig mere sikker og mere stabil. Humøret er mere jævnt godt. Han begynder nu at få lettere ved at tale med ukendte mennesker, opdager at de er ligesom ham. Åbenbart er han i gang med at opsummere. Jeg siger, at han altså nu har set, at hvis man satser på noget, så kan man også få noget ud af det.

Derefter fortæller han om meditation, om hvor godt han nu kan koncentrere sig, tidligere for tankerne i alle retninger. Nu kan han tænke på åndedrættet i flere minutter, derefter kommer der associationer, som han kan følge - den ene tanke afføder den anden (mit forslag til beskrivelse, som han ivrigt bekræfter)

Han resonerer normalt, med opdagerglæde og inkluderer tilhøreren.

Ser så til sidst på uret og rejser sig og går. Stopper som sædvanligt et kort øjeblik ude i korridoren og vinker til afsked.

Sorg og tab og psykisk amputation føler jeg derefter i nogle timer, siden en vis stolthed over et veludført arbejde.”

På trods af denne tilsyneladende helt korrekte afslutning må alligevel en vis lille mængde autoritet være blevet tilbage hos terapeuten, for efter tre måneder hænder følgende: Forstanderen fra behandlingshjemmet ringer i en eller anden anledning og siger afslutningsvis: Hans Jørgen spekulerer på, om han kan få en tid. Der er noget, han vil spørge om. Terapeuten giver efter for sin nysgerrighed og giver en tid indenfor en at de nærmeste dage. Dette ikke særlig regulære besøg refereres på følgende måde:

”Kommer i tide. Jeg har valgt at tale med ham på mit kontor og ikke i det rum, hvor terapien har fundet sted for at markere, at der er tale om en anden situation. Hans Jørgen er mere smagfuldt klædt med en pæn skjorte. Han har ny frisure og en utvungen opførsel. Da vi fik sat os, tog han nogle ark papir frem. På et af dem genkender jeg hans ’Stolpe’, en farvelagt og inddelt grafisk fremstilling af hans historie. De øvrige ark papir er fuld af tekst. Et af dem skyder han over mod mig og jeg læser. Det er skrevet med en letlæselig håndskrift og med normal sætningskonstruktion. Det, han vil diskutere er, at han er bange for fremmede. Det er ham imod at gå alene til kursus, hvor han som oftest møder fremmede. Hvis der kommer nogle ham ukendte bekendte til hans kammerater ind på værelset, bliver han hæmmet og tavs. Hvis han begynder at tale med dem, går det skidt. I en fuld bus kan han få samme blokering og ubehag.

Andre mennesker har fået en ny betydning. Som forklaring har Hans Jørgen forskellige forslag. Selvom han leder efter en forklaring, har han hele tiden en oplevelse af, at de forskellige årsager ikke kan gribes. De mere eller mindre plausible årsager, han allerede har nævnt, mangler forskelligt. Unødigt pædagogisk forklarer jeg, hvordan det, som mangler i historien, dukker op hos andre mennesker, skønt man ikke ved, hvad det er. Hans Jørgen spekulerer så på, hvad det er, der kommer først, tanker eller følelser. Jeg siger, at jeg ville gætte på tanker. Men så må der engang imellem være tanker, man ikke opfatter, siger han. Der findes måske en understrøm af tanker.

Skolen går godt. Det er morsomt at lære noget. Matematikken har han kun halv-hjertet tålmodighed med, og hvis noget er svært, går han oftest videre til den næste opgave. Han har endnu ikke besluttet sig for, hvad han vil være.

Hvis jeg kommer på en forklaring, skal jeg så komme her hen og fortælle om det, spørger han hen mod slutningen. Ja gerne, svarer jeg.”

Den ængstelse overfor fremmede, som Hans Jørgen relaterer til, vidner om, at den Andens begær, objekt a, er lokaliseret til andre mennesker, hvilket i så fald er et godt strukturtegn. I slutningen af denne ekstra samtale forblev initiativet og det sidste ord Hans Jørgens, eftersom terapeuten accept blot gav dette eftertryk.

Hvis det ikke lykkes i afslutningsfasen at få S₂ lokaliseret til klienten til sidst, kan terapiafslutningen blive traumatisk.

Per var gået igennem faserne, men terapien havde lange afbrydelser på grund af, at Per af og til boede i sin hjemby 100 km borte og ikke kunne komme til terapien. En tid ordnes kontakten via telefon, men det er i længden uholdbart, hvorfor terapeuten indstillede sig på at gennemføre en afslutning pr. telefon.

Men en af de følgende gange kommer han faktisk. Han medbringer en temmelig stor blomst, som han antagelig har købt impulsivt. Han er struktureret og selvreflekterende. Han vil slutte af, men terapeuten står fast på, at de skal have nogle telefonsamtaler mere. Disse skal bruges til at give ham det sidste ord. Han søger øjenkontakt, reflekterer over samtalerne, som han har oplevet som arbejdsomme. Et par dage senere er han indlagt på den psykiatriske afdeling. Terapeuten fik aldrig nogen telefonkontakt med ham. Afslutningen har ikke fikseret Fadernavnet hos ham. Terapeuten bestemmer sig for at besøge ham for at lægge bunden til en reel afslutning. På afdelingen er Per deprimeret, men i øvrigt let at kontakte. Han vil ikke fortsætte terapien, og afslutningen imellem dem bliver denne gang mere korrekt, og efter nogen dage udskrives Per til sin bolig.

Det kan bagefter diskuteres, om terapeuten enevældige beslutning angående telefonkontakterne tilbageførte autoriteten til terapeuten, og om klienten derfor ikke fik det sidste ord og derfor savnede et forbindende led efter denne samtale.

SPECIELLE PROBLEMER.

Er dette virkelig en ikke-neurotisk struktureret klient?

Selvom man har kontrolleret med kriterierne i bogen 'Hvordan jeget struktureres', kan man være i tvivl. Det har vist sig, at hvis man fejlbedømmer en klient, så er det næsten altid sådan, at man bedømmer dem som bedre strukturerede, end de virkelig er. Når så teknikken i en neuroseterapi ikke fungerer, tvinges man til at omvurdere udgangspunktet. Fejlbedømmelser i den anden retning, altså at en neurose opfattes som en perversion eller som et fastlåst kriseforløb, er så usædvanlige, at det er svært at komme i tanke om eksempler herpå.

En neurotiker søger psykoterapi for at komme til rette med sig selv og for at forstå sig selv bedre eller for at få rede på, hvorfor det altid går skævt med relationer. Allerede ved den første samtale vil neurotikeren komme ind på sin barndom. Neurotikeren opfatter de initiale formalia som en hindring og deltager venligt og lidt distraet i disse. Man kan mærke, at det som har optaget klienten på vej til terapien er, hvad klienten skal fortælle om sig selv. Ikke-neurotikeren henvises til psykoterapi af andre, ofte i flere led. Somatiske problemer blandes med psykiske, både af klienten og af andre. Ikke bare er billedet uklart, men klientens ærinde hos psykoterapeuten er diffust. Der findes ikke som hos neurotikeren en stræben efter at komme til sagen.

Er man alligevel i tvivl, skal man begynde med den jegstrukturerende metode.

Min klient siger ikke noget, og det virker ikke, som om der bliver tale om nogen idolisering.

Det er en situation, som kan slide hårdt på terapeutens lyst og tålmodighed, og som lokker til at finde på noget, altså tilføje noget for at få gang i terapien, eftersom det er så svært at finde på nye områder, når ingenting synes at interessere. Det er dog først og fremmest vigtigt, at man stopper op og gransker sin teknik. Den almindeligste årsag er, at terapeuten har ambitioner på klientens vegne og er ivrig efter at præstere en god terapi. Begge disse aspekter tyder på, at terapeuten har lagt beslag på det meste af parrets narcissisme og i en vis grad har en polariseret attitude. Tænk hellere sådan her: Vi kommer

ingen vegne, måske skal vi gå nogen skridt tilbage for at se, om vi kan finde en mere fremkommelig vej i en anden retning. Snak gerne om noget af det, som der er blevet snakket om tidligere. Samtidig kan man læse sin egen beskrivelse af klienten fra den første samtale og som oftest konstatere, at der faktisk er sket en vis udvikling. Klienten kommer måske i tide, ja til og med nogen minutter tidligere, viser antydning af smil, når han ser terapeuten og sidder mere afspændt i stolen.

Hvis man alligevel ikke er tilfreds, så findes der visse kneb. Man kan demonstrere en vis interesse for klientens påklædning. Ikke sådan at man kommenterer dens udseende eller snit, men mere sådan at man kommenterer tøjets vaskbarhed, hvor let det er at stryge m.m. Så rettes interessen nemlig lidt mere mod klientens person, hvilket kan øge intensiteten. Man må samtidig undgå at blive for personlig og undgå at polarisere. Et andet kneb er at påstå noget fejlagtigt, som tvinger klienten til at korrigere. Det er en enkelt måde at få klienten til at åbne munden på, men lidt sværere at følge op. Man kan f.eks. sige: "Du er altså fra Skanderborg". Det er en konstatering og ingen polarisering. Klienten, som egentlig er fra Horsens, korrigerer så terapeuten. Hvis klienten ikke gør det, ja så handler det om autisme eller døvhed. Hvis det er autisme, kan man måske ikke benytte sig af den sædvanlige samtalsituation, men må benytte sig af korte fælles spadsereture, hvor man kan kommentere det, man møder, vejret og naturen, indtil der begynder at komme respons fra klienten. Når der så siden optræder idoliseringstegn, kan man vende tilbage til samtalsituationen ved at uddelegere til klienten hvilken dag, det skal ske.

Hvis man til sidst tvinges til at indse, at ingenting synes at åbne op for situationen, ja så skal man ikke afholde sig fra at give op. Den er ikke nogen, der kan klare alt her i verden. Man afslutter så med en delegation med hensyn til den sidste gang. Hvis klienten ikke udpeger en dag, overtager man og siger: Vi tager den 23. oktober som den sidste session. Klienten hører nemlig alt det, der bliver sagt, og tavsheden tyder snarere på, at klienten overidentificerer sig med sit talerør end på en alt for stor distance. De følgende gange mindsker man som sædvanlig på sit eget initiativ og overlader mere og mere styringen til klienten, dog uden at blive tavs.

Klienten kom første gang, men udeblev derefter.

Hvis klienten udebliver, skal man efter at man har ventet fem minutter ringe til behandlingshjemmet/afdelingen og fortælle det, så de kan få sendt klienten af sted.

Afdelingen svarer på den ovenstående telefonsamtale, at klienten ikke vil gå til terapien.

Dette er et organisationsproblem. Afdelingen har ikke forstået præmisserne, nemlig at det er behandlerens motivation, som driver værket. Der kan også ske det, at afdelingen har forstået det, men at den savner motivation. Situationen kan ikke klares fra psykoterapeutens side. Hvis man insisterer på at gennemføre terapien, havner klienten i en modsætning, og der bliver tale om meget ugunstige vilkår for terapien. Egentlig er der ikke andet at gøre end at konstatere, at terapien er begyndt, inden præmisserne var klare, og at disse må ordnes først.

Klienten opfører sig helt inadækvat. Hun lægger sig på gulvet og fniser umotiveret.

Her er spørgsmålet, om terapi er dukket for tidligt op i behandlingsprogrammet. Situationen er for uvant og skræmmende for klienten. Dog er situationen ikke helt umulig, men man må forlade lokalet og tage fælles spadsereture på 20 minutter, samme strækning hver gang de første sessioner. Alle psykotikere kan gå ved siden af en anden, men det er ikke alle, som kan sidde sammen med en fremmed person. I løbet af spadsereturen kommenterer man det, man ser, vejret, vegetationen, dyrelivet. Behandlingshjemmet kommer med klienten, men man kan afslutte spadsereturen på behandlingshjemmet. Når idoliseringen er udviklet, er det let trinvis at vende tilbage til samtaleværelset. Ofte må man begynde på den måde, når det drejer sig om psykiatriske langtidspatienter.

Da jeg uddelegerede tiden til klienten, viste det sig, at hun ikke havde noget ur.

Det gør ikke noget. Klienten kan registrere på sig selv, når der er gået de aftalte minutter, og hvis klienten ikke spontant gør det, kan man tage emnet op: Hvor længe er der mon gået? Det er et spørgsmål, som ligner det, man kan stille til en klient, som har ur. Efter nogle gange kommer klienten med ur på. Det vigtige er, at man hverken selv har et ur eller tager delegationen tilbage.

Det er heller ikke en god løsning at udskyde delegationens ikrafttræden til en følgende gang, så klienten når at skaffe sig et ur. En hvilende delegation er for den ikke strukturerede ikke nogen delegation.

Tiden uddelegeres, og klienten har ur, men det fungerer ikke. Ubekymret overtræder han tiden lige så længe, det skal være, og før eller siden må jeg spørge.

Delegationen er ikke gennemført. Det kan skyldes svaghed i formuleringen, så som: Det ville være bedst, hvis eller: I den slags terapi her er det klienten, som ... En sådan forsigtighed i formuleringen fungerer kun på neurotisk strukturerede mennesker. Delegation til en ikke-neurotiker skal være enkel, tydelig og polariseret mellem et jeg og et du. Tag delegationen en gang til.

Min klient vil absolut ikke tale om skolen.

Området er traumatisk. Vent med at tale om det til en senere del af arbejdsfasen. Så kommer klienten ofte selv ind på emnet. Hvis det ikke er tilfældet, må man tage fat på det ganske forsigtigt, inden afslutningen uddelegeres.

Formelt sørger klienten for det med tiden, men arbejdet går trægt og uden lyst. Nogen sikre strukturtegn kan ikke mærkes efter fire måneders arbejdsfase.

Dette er ikke normalt. Antagelig drænes I for narcissisme af en anden kammerat med ansvar for klienten. Bor klienten hjemme?

Vi har gået det hele igennem, men jeg kan ikke få klienten til at vælge en slutdato. Hun siger, at hun aldrig vil slutte.

Klienten er antagelig for struktureret nu og synes om dig. Muligvis er det også lykkedes hende at lægge historiarbejdet til side for at diskutere sit aktuelle liv med dig. Skru ned for dit initiativ, gå tilbage til historiarbejdet og lad klienten overtage valget af områder. Efter et par uger kan afslutningen uddelegeres igen med bedre resultat.

Klienten var hos mig sidste gang i går, men jeg følte ingen sorg eller savn.

Narcissismen var nok ikke fordelt på den rette måde ved afslutningen. Lad være med at blive forbavset, hvis det viser sig, at klientens tilstand er ustabil. Hvis klienten ikke tager både terapien og æren for arbejdet med sig, så har du disse ting tilbage hos dig selv, og det er derfor, det ikke føles som et tab at skilles fra klienten. I så fald er S_1 og S_2 ikke lokaliserede det samme sted. Noget holdbart supplement til Fadernavnet er antagelig ikke indstiftet, hvorfor strukturen ikke er stabil. Hvis du eventuelt via omveje får kontakt med klienten igen, bør afslutningen gøres om. Det tager 2-3 måneder, men det betaler sig. Hvis du er usikker på din teknik, skal du have supervision.

FORENKLET TEORIGENNEMGANG FOR UINDVIEDE.

Mennesket fødes udenfor sproget, men skal for at blive et talende væsen komme ind i det.

?

Barnet omtales, barnet sigtes der til, og barnet er henvisningen i forældrenes indbyrdes tale, og denne tale forgrener sig i slægt og omgivelser. Det betyder i første omgang, at andre ved, hvad barnet er, mens det selv ikke har nogen anelse. Denne sigende attitude, hvad angår barnet, er for det meste koncentreret til moderen, som for barnet er den mest betydningsfulde. For barnet er således moderen betydningsfuld, men det er svært at sige, HVAD moderen betyder. Moderen er en ikke-verbal signifiant og kaldes S_1 .

Det er via moderen, at barnet kommer ind i sproget. Moderen taler jo med de andre, og når de ikke er til stede, refererer hun til dem, og særligt refererer hun til faderen. Hvad moderen tænker på, ved barnet ikke, kun at der findes noget på den anden side af moderen, bag ved moderen, som har med det omtalte at gøre, og som har stor indflydelse på både moderen og barnet. Denne instans i tredje position kaldes S_2 , og den er en verbal, talt, signifiant, men hvad den betyder er ukendt. Denne S_2 er den symbolske fader, Fadernavnet. Det er først senere, at dette navn knyttes sammen med den faktiske far og gør ham til en legemlig tilstedeværende autoritet. I første omgang forekommer Fadernavnet som citater i moderens tale til barnet om det, som betyder noget, det man ikke må, og det man skal. Kort sagt en lov.

Moderen er, inden hun for barnet bliver en person, en omfattende betydningsstørrelse, som barnet ikke ved om, og derfor identificerer sig med, for det man ikke ved, det bliver man, ligesom man bliver den melodi, som kører i hovedet på en og hvis titel, man ikke kan huske.

Det er altså via moderen, at S_1 kommer i forbindelse med S_2 , og det er det afgørende skridt i sproget for barnet. Hvis denne forbindelse ikke formidles, opstår der

en "tidlig forstyrrelse". Mens S_1 er en betydning, som man ikke kan vide noget om, ikke kan vide hvad er, så er S_2 noget, man ved, men man mangler betydningen. S_2 overtager helt enkelt moderens betydning, så det, som dermed mistes, er den første signifiant S_1 . Det er ligesom da Orfeus skulle hente Eurydike fra dødsriget. Han måtte ikke vende sig om for at konstatere, at det faktisk var hende, der fulgte efter ham, så mens han gik på vejen tilbage fra Hades, var der noget betydningsfuldt bag ham, men han var ikke sikker på, hvad det var, og da han vendte sig om for at konstatere, at det var Eurydike, da forsvandt hun. Navnet udraderer objektet, det egentlige. Det er på den måde, sproget indfører en tabsdimension i menneskets udvikling.

Hvad er en signifiant?

En signifiant er sprogets strukturelle bestanddel. Dens funktion er at henvise til en anden signifiant, så den fungerer kun i forbindelse med de andre signifikationer. Hvis det lyder lovlig teoretisk, tænk så på følgende situation: Man forlader sin plads for at hente et eller andet i et andet værelse, på halvvejen kommer man i tanke om noget andet, og bagefter kan man ikke huske hvilket ærinde, man egentlig havde. Det, der er sket, er, at man har haft at gøre med en signifiant, som man ikke har opdaget, at man har opfattet, og er kommet til at tænke på noget andet.

Signifikanten i sig selv betyder intet. Det er derfor, man kan anvende hvad som helst som erindring om et eller andet, man skal komme i tanke om. I gamle dage var det tilstrækkeligt med en sløjfe om fingeren.

Signifikanten kan sammenlignes med bogstaver, skønt den snarere er et fonem, altså en endnu mindre komponent. Men som bogstaver betyder den ikke noget i sig selv. Det er først i kombination med andre bogstaver, der opstår en mening (signifié).

Signifikanterne, som udgør et begrænset antal, medfører lovbundne regler for kombinationer. Præcis som for bogstaverne findes der kombinationer, som ikke må finde sted. Det er på samme måde, at visse kombinationer blandt mennesker ikke heller er passende. Det viser sig bl.a. i det kendte incestforbud.

Hvis man skal forklare sprogets funktion, det at man med et begrænset antal elementer kan frembringe lige så meget tale og skrift, det skal være uden at gentage sig, så egner det strukturelle syn sig bedst.

Ophavsmanden til den moderne lingvistik er Ferdinand de Saussure. Han anvendte skakspillet som en analogi, hvor brikkerne kunne sammenlignes med signifikanter. Hver brik har en bestemt funktion. Denne funktion træder først i kraft, når brikken anvendes i et skakspil. Når der ikke spilles, kan springerne anvendes som husdyr i en legetøjsbondegård. I hver fase af spillet styrer andre brikker hinandens værdi og trækmulighed. Mængden af brikernes mulige funktioner er skakspillets sjæl. Det er en skat af muligheder, men også af love. Denne skat kaldes A (store A). A som i

den Anden. Denne Anden er en generel henvisning, ligesom når vi i en argumentation afslutter med at sige: Du kan spørge hvem som helst. Hvem som helst i en anden position, som kun stoler på sin fornuft, uden at tage personlige hensyn, repræsenterer den Anden.

En skakbrik, som ikke indgår i et skakspil, er underkastet andre regler end en skakbrik, som deltager i et spil skak. Sådan er det også med mennesket. Hvis mennesket deltager i egenskab af sprogligt væsen i den sociale sammenhæng, gælder A for menneskets gøren og laden, men hvis mennesket ikke er struktureret sprogligt, gælder helt andre regler. Det seneste gælder for psykotikere og såkaldte borderline personer, som altså følger andre regler end de, der gælder for folk i almindelighed. Selvom det provokerer os, så er det et strukturfænomen og ikke et udslag af trods eller provokation.

Det specifikt menneskelige hos mennesket er, at mennesket er et talende væsen. Hvordan mennesket er blevet et sådant væsen, beskrives i udviklingspsykologien, og psykopatologien handler om mennesket situation, når den sproglige strukturering er ufuldstændig.

Nu er så spørgsmålet, hvad det er, der får en skakbrik ind i spillet, eller hvad det er, der kan holde den udenfor spillet. Menneskets vej ind i sprogsystemet kaldes for udviklingspsykologi, og hvis den ikke fuldbyrdes, opstår der en såkaldt tidlig forstyrrelse. Resultatet er, at de almindelige regler ikke gælder, og at man ikke skal regne med, at man kan tale med disse mennesker på den sædvanlige måde. De er ikke indplacerede blandt andre mennesker som skakbrikker blandt andre skakbrik-

ker i et spil skak. Det, som ikke fungerer, er regler for kombination og substitution og sætningsopbygning. Så fungerer den symbolske identifikation heller ikke. Hvis man i et spil skak savner en hvid springer, så kan denne erstattes med en knap. Hvis knappen ikke kan forveksles med en anden brik, så fungerer den perfekt. På samme måde kan et menneske have funktion som buschauffør, ægtefælle, notarius publicus eller statsminister, uafhængigt af udseende, så længe dette kan karakterisere personen og adskille ham fra de andre. Selv tvillinger ser forskellige ud, men deres ligheder kan anvendes som et pikant indslag i film.

Det sprogligt strukturerede menneske deltager almindeligvis i et utal af symbolske sammenhænge i løbet af dagen. Disse sammenhænge kolliderer sjældent, skønt de har forskellige regler. Man vil opfatte det som komisk, hvis en vis funktion smitter af på den næste, så som hvis buschaufføren i sin privatbil stopper ved hvert busstoppested. En smidig omskiftning mellem symbolske funktioner kræver en sproglig strukturering og mangler derfor hos ikke strukturerede.

Hvad er det, der afgør, om en skakbrik skal indgå i et spil skak, eller om et menneskebarn skal indgå i den sociale sammenhæng? Jo, en magtperson, som selv indgår i denne sammenhæng, trækker barnet ind på en forudbestemt plads. I barnets tilfælde er denne plads en underordnet sådan, og pladsen hører til i den ene gruppe eller det ene køn, og dermed er en mængde andre relationer også bestemt og indkodet i A. Magtpersonen repræsenterer ureflekteret en lov, som også gælder magtpersonens egen symbolske position i relation til barnet, altså i første omgang triade, mor-far-barn. Det er eksistensen af en far, som er det afgørende, ligesom eksistensen af en modspiller aktualiserer skakbrikernes placering. Og denne far eller modspiller behøver ikke engang at være nærværende, bare moderen/skakspilleren selv symbolsk identificerer sig i overensstemmelse med det beskrevne. Man siger derfor, at det er faderen rent symbolsk, som er i funktion, den symbolske fader, altså hans sproglige repræsentant - Fadernavnet.

Den person, som siden dukker op, optræder så med navn af fader. Det er det, der er hans myndighed, hans lovindstiftende kraft. Når han ikke er til stede, findes han alligevel symbolsk som citater og henvisninger til den gældende orden i moderens tale til barnet. Det er det, der er kastrationskomplekset. Barnet sættes på plads og indordnes under forudbestemte regler og kombinationsmuligheder og kan ikke længere som en anden Pippi Langstrømpe ordne verden efter sit eget hoved. Hvis

nu dette mangler i moderens måde at forholde sig til barnet på, så findes der den risiko, at barnet ikke kommer så meget længere i sin

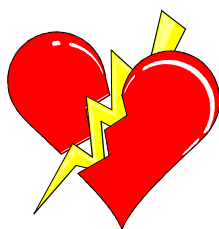
Det er ikke faderen, der bestemmer det hele, men via moderen kommer han i barnets øjne til at virkeliggøre S_2 , som giver mening til det, som var, og det, som skal komme, ved at indordne barnet i en bestående orden.

sproglige udvikling. Barnet ødipaliseres ikke men forbliver et objekt for moderen og senere for andre, som tager sig af det. Et subjekt opstår ikke. Psykotikeren identificerer sig med S_1 , det er startsituationen. Terapeuten må imitere S_2 , idet mindste i begyndelsen, og siden få denne faktor til at træde i kraft, også på langt sigt. Det er hvad egentlig psykosepsykoterapi handler om. Det medfører, at psykotikeren via kastrationskomplekset bliver et talende væsen, et subjekt.

Inden S_2 er begyndt at fungere, er samtalsituationen helt anderledes end man er vant til. Først og fremmest fordi de personlige pronominer ikke er ordnede i relation til hinanden. De personlige pronominer er ikke bare en grammatisk kuriositet, men det er de forudbestemte pladser for den interaktion mellem mennesker, som kaldes samtale og samvær. Man kan faktisk ikke tale eller omgås med en psykotiker på samme måde, som man plejer at omgås mennesker i øvrigt. Det er en af konsekvenserne af psykotikerens mangelfulde sproglige strukturering.

En anden konsekvens er, at for psykotikeren fremtræder alt i nutid. Datid og fremtid mangler. Når S_2 hos det strukturerede menneske træder i kraft, forsvinder S_1 i datidens tåger, og i stedet opstår der forhåbning om at finde den igen senere, nu i form af objekt a . Den historiske sandhed for mennesket er derfor et tab. Dette tab opleves dog ikke, før historien udgør en historisk afstand til det, man kalder det historiske materiale. Ligesom i et parti skak, som har stået på et stykke tid, i den aktuelle opstilling vidner om en hel del tabte muligheder, og derfor tvinger spilleren til nøje at overveje de fåtal tilbageværende muligheder, han har til rådighed. På samme måde kommer livshistorien, når den er tilbagelagt, til at berøve sin hovedperson alle de muligheder, som vi plejer at kalde urealistiske, og denne proces finder sted i ren sproglig form, eftersom det kun er på den måde, historien kan vokse frem.

Historie arbejder med historiske fakta, disse består af det, der er sket, samt udlægningen af forløbet. Og egentlig er det kun udlægningen, vi har adgang til. Det, der faktisk er sket, forbliver utilgængeligt. Det sketes udlægning er en sproglig struktur, enten verbal eller i form af et symptom.

Menneskets historiske materiale består kun i ringe udstrækning af dokumenter, men i rigt omfang af symptomer. Det betyder ikke, at man ved en analyse af symptomet kan komme frem til, hvad der egentlig skete i en tidligere periode, men det betyder i første omgang, at den eneste, som i dette tilfælde kan blive historiens røst, er mennesket selv. Det hyppige tegn på, at psykotikeren har påbegyndt at påtage sig denne rolle, er den interesse for slægtsforskning, som plejer at opstå i arbejdsfasen. Ingen anden kan i sandhed gøre sig til talsmand for et menneskes personlige historie. Derimod går dette udmærket, hvad angår f.eks. klædedragtens historie.

Historiske kendsgerninger består af hændelser og deres udlægning. Hvad angår vigtige hændelser i menneskets personlige historie, er symptomet udlægningen, og hos neurotiker er S₂ symptomet kerne. Hos psykotikeren bliver den personlige historie et supplement til Fadernavnet og overtager dets funktion som henvisning.

Dette er let at indse, hvad angår en neurotisk struktureret personlighed, men for psykotikeren er det snarere sådan, at i og med at historien vokser frem, så tvinges han til at blive historiens talsmand samtidig med, at han er historiens genstand. Derved opstår der tegn på tab og sorg, som man kan se det under arbejdsfasen.

Historien skal blive en autoritet i den forstand, at den jo har ret. Terapeuten må ikke i terapiens slutfase være en sådan autoritet, for så skulle klienten fortsætte

med at være afhængig af terapeutens bedømmelse og udlægning af situationen i hverdagen.

Terapiens afslutning skal gøre terapien til en historisk kendsgerning. For at opnå dette skal der sættes punktum, så terapien fra at være noget igangværende bliver til noget afsluttet. Eftersom en historisk kendsgerning både består af selve hændelsen og dens tolkning, må man sørge for, at terapien tolkes og af den rette instans. Det er på grund af disse forhold, det bliver vigtigt, at klienten fastlægger slutdatoen og får det sidste ord ved den sidste sessionsafslutning. Den, som får det sidste ord i en samtale, har nemlig førsteretten til at tolke.